

Funktion

Nummer 1 2017

För dig som möter människor med funktionsnedsättning

ELEVERNA

SOM TAPPAS

BORT

Livet efter studierna på
gymnasiesärskolan

Så funkar ett
cochleaimplantat

i FOKUS
PROBLEMATISK
SKOLFRÅNVARO

Guide
Smarta tips
för hallen

SKOLAN SOM LYCKAS

Innehåll

Nº1

SPANING

4 Anders Kottorp ser att många riskerar att stängas ute från vårt allt mer digitaliserade samhälle.

PÅ GÅNG

5 Konferenser, kurser och arrangemang inom funktionshinderområdet.

NOTERAT

6 Vi berättar om nytt webbverktyg, praktikplatser och en ny docka i populärt tv-program.

MÖTET

10 Konstnären Truls Nord har skapat taktilt fotografi – bilder som kan kännas med fingertopparna.

SÅ FUNKAR DET

17 Cochleaimplantat – kan ge hörsel och tal till människor med hörselskador och dövhet.

SÅ GÖR VI

18 Folk tandvården ger andra vårdgivare

chansen att ge patienterna vård vid narkos.

I FOKUS

20 Problematiser skolföräldrar. Läs bland annat om ett framgångsrikt projekt i Stenungsund som lockar elever tillbaka till skolan, webbaserad undervisning, smarta lösningar i skolan och vad regeringens utredare vill göra för att minska frånvaron.

FORSKNING

42 Var femte uppfyllde inte längre kriterierna för diagnosen asperger i vuxen ålder, visar ny uppföljning. Så går det efter gymnasieskolan.

JAG OCH MITT JOBB

48 Möt Patrik Johansson, psykolog inom habiliteringen i Stockholm, som menar att hans arbete ibland påminner om hur en detektiv jobbar.

ENKLARE LIV

50 Prylar och smarta knep som förenklar vardagen i hallen.

BIBLIOTEKARIEN TIPSAR

52 Helena Hallgren tipsar om läsvärda böcker.

FRÅGETJÄNSTEN SVARAR

54 Forum Funktionshinders frågetjänst svarar på det mesta kring funktionsnedsättningar.

DILEMMAT

57 Sjukgymnasten, patientsäkerhetsansvarige och tolken svarar.

KONTAKTSIDA

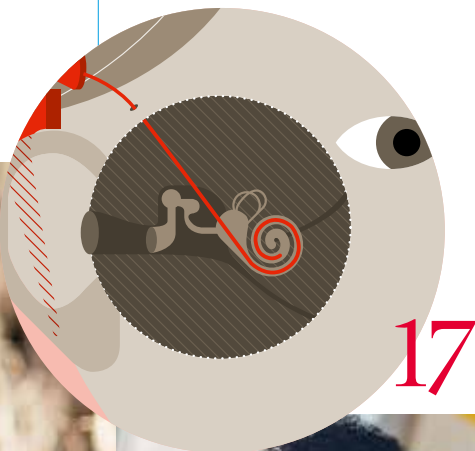
56 Här hittar du kontaktuppgifter till Habilitering & Hälsas mottagningar.

GÄSTKRÖNIKAN

58 Riksbankschefen Stefan Ingves menar att det finns plats för alla.

Truls Nord skapar taktila bilder.

Funktion i fokus

Funktion i fokus ges ut av Habilitering & Hälsa, Stockholms läns landsting. Tidningen sprider aktuell kunskap, forskning och erfarenhet till alla som i sitt arbete möter personer med funktionsnedsättning. Det är gratis att prenumerera och tidningen finns också på webben, funktion.se.

ADRESS

Habilitering & Hälsa
Box 17056
104 62 Stockholm
funktion.se

REDAKTION

ANNA BRATT
Chefredaktör
08-123 350 58
anna.bratt@sl.se

KATARINA KINDWALL
Enhetschef
08-123 350 09
katarina.kindwall@sl.se

ANSVARIG UTGIVARE

Joakim Lavesson

ART DIRECTION OCH GRAFISK FORM

Åsa Widén,
Kate redaktionell design

LAYOUT

Oscar Fjellman
och Åsa Widén,
Kate redaktionell design

REPRO

Matilda Boström,
BT Studio

OMSLAGS- ILLUSTRATION

Jens Magnusson

TRYCK

Trydells tryckeri
Laholm 2017

Habilitering & Hälsa
STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING

FOTO: ANNA MOLANDER

Visste du att...

Du kan lyssna på vår special om skolfrånvaro i podden *Funka olika*, som bland annat finns hos Podbean.

Samverkan lockar tillbaka eleverna

VÄLKOMMEN TILL DET tredje numret av *Funktion i fokus*. Alla elever har rätt till en likvärdig utbildning i Sverige. Men på många håll leder brister i undervisningen och skolmiljön till att elever stannar hemma från skolan. Enligt Skolinspektionen hade omkring 20 000 elever i den obligatoriska grundskolan en långvarig, ogiltig frånvaro 2015.

I fokus på sidorna 20–41 handlar om den problematiska skolfrånvaron. Du kan bland annat läsa om vad regeringens utredare

Malin Gren Landell vill att skolorna ska göra åt situationen.

Det finns många skäl till varför elever väljer att inte gå till skolan. Men så många som tre av fyra elever med stor skolfrånvaro kan ha en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF).

Vi har också besökt Stenungsund, som har hittat en framgångsrik modell för att locka elever tillbaka till skolan. Modellen bygger på samverkan mellan skolan och individ- och familjeomsorgen.

En del patienter blir så stressade av läkarbesök att de måste sövas innan de kan behandlas. Vi har besökt en enhet inom Folk tandvården som låter andra vårdgivare ge behandling när patienten ändå är sövd för tandvård.

Går det att "känna" bilder? Konstnären Truls Nord har jobbat i flera år tillsammans med dövblinda fotografer för att ta fram bilder som kan kännas med fingertopparna. Läs om hans tankar om och erfarenheter av taktilt fotografi på sidorna 10–16.

Trevlig läsning!

Anna Bratt, chefredaktör och medicinjournalist
anna.bratt@sl.se

ANDERS KOTTORP

Professor i arbetsterapi
vid College of Applied
Health Sciences,
University of Illinois
at Chicago,
också verksam vid
Karolinska institutet

FOTO: ANNA MOLANDER

Tekniken kan skapa delaktighet

Nya appar, mobiltelefoner och betallösningar ger oss tillgång till information och tjänster. Men ibland riskerar tekniken att stänga ute människor.

Vi omges i dag alltmer av vardagsteknik i form av betalkort, telefoner, appar, köksmaskiner och wifi. Tekniken skapar nya och fantastiska möjligheter för oss alla, inte minst för människor med olika funktionsnedsättningar. Vi får tillgång till mer information och större möjlighet till samspel och delaktighet såväl hemma som ute i samhället.

Men den nya tekniken är inte alltid tillgänglig för alla, den kan i stället bli ett hinder för aktivitet och delaktighet. Det finns mycket som kan begränsa möjligheten att använda olika tekniska lösningar: kunskap, kompetens, språk, ekonomi och tillgång till stöd. Många gånger spelar funktionsnedsättningen en mindre roll i sammanhanget.

Vi måste därför vara medvetna om att människor av olika anledningar riskerar att uteslutas från aktiviteter och sammanhang i framtidens alltmer digitaliserade samhälle. Detta blir speciellt viktigt när vi går mot ett samhälle där tillgång till teknik och internet blir det enda sättet att få tillgång till information och aktiviteter.

Samtidigt kan vi se utvecklingen som en möjlighet där vi kan lära av varandra att förstå teknikens möjligheter att skapa delaktighet för oss alla. Många gånger är kompetensen att använda vardagstekniken betydligt större hos brukaren och patienten än bland personal och professionella. Detta skapar nya och spännande dynamiker där roller, makt och engagemang förändras i våra samarbeten.

Så vem kan hjälpa mig att förstå hur min nya mobil fungerar?

text: ANDERS KOTTORP

JUNI
15

FRAMTIDENS VÅRDKOMPETENS

15 juni
Framtidens vårdkompetens är en nationell konferens om samverkan kring kompetensförsörjning i hälso- och sjukvården. I Stockholm.

Arrangör: Socialstyrelsen och UKÄ, uka.se

SEP
13

SKOLANS STÖD TILL BARN MED FUNKTIONS- NEDSÄTTNING

13 september

Wern Palmius, rådgivare på Specialpedagogiska skolmyndigheten, berättar om hur skolan fungerar. Hålls i Stockholm.

Arrangör: Forum Funktionshinder, habilitering.se/kalendarium

SEP
14

BEROENDE- DAGEN

14 september
På Beroendedagen i

Stockholm hålls föreläsningar om olika typer av beroenden, behandlingar och egenupplevda erfarenheter.

Överläkaren Charlotte Skoglund, Karolinska institutet, föreläser om

Överläkaren
Charlotte Skoglund
föreläser på
Beroendedagen.

FOTO: EVA LINDBLAD

samsjuklighet mellan adhd och beroendesjukdom.

Arrangör: Expo Medica, beroendedagen.se/

SEP
25

INTRADAGARNA

25 september

Intradagarna är kunskapsdagar för alla som arbetar med stöd till personer med intellektuell funktionsnedsättning. Hålls i Stockholm.

Arrangör: FUB, fub.se

SEP
27

TILLGÄNGLIG LÄRMILJÖ FÖR BARN OCH ELEVER SOM ÄR DÖVA ELLER HAR HÖRSELNEDSÄTTNING

27 september

Temadagen innehåller föreläsningar, erfarenhetsutbyte och samtal kring attityder, bemötande och kommunikation.

Arrangör: Specialpedagogiska skolmyndigheten, spsm.se

OKT
5

FÖRFATTARMÖTE MED ANNA PELLA

5 oktober

Anna Pella berättar om sin bok *När du ler stannar tiden*. Den handlar om dottern Agnes som har flerfunktionsnedsättning. I Stockholm.

Arrangör: Habilitering & Hälsa, habilitering.se/kalendarium

Den 13 september hålls en föreläsning om hur skolans stöd fungerar.

OKT
10

INTERNATIONELLA AFASIDAGEN

10 oktober

Afasiförbundet uppmärksammar svårigheterna för personer med afasi att vara delaktiga i samhället.

Arrangör: Afasiförbundet, afasi.se

OKT
11

KOGNITION, INLÄRNING OCH KÄNSLOR VID EPILEPSI

11 oktober

Psykolog Tomas Adolfsson visar hur epilepsi kan påverka kognition, inläring och känslomässig utveckling. I Stockholm.

Arrangör: Habilitering & Hälsa, habilitering.se/kalendarium

OKT
18

ÄT- OCH SVÄLJSVÅRIGHETER

18 oktober

Föreläsning om svårigheter med sväljning vid olika funktionsnedsättningar och vilka varningssignalerna är. I Stockholm.

Arrangör: Habilitering & Hälsa, habilitering.se/kalendarium

NOV
9

RIKSKONFERENS KVALITET I LSS-VERKSAMHET

9 november

Årets rikskonferens Kvalitet i LSS-verksamhet tar upp aktuella ämnen som rör LSS. Hålls i Stockholm.

Arrangör: Kompetensutvecklingsinstitutet, kui.se

FOTO: SHUTTERSTOCK

På Intradagarna sprids nya kunskaper om intellektuell funktionsnedsättning.

Noterat

Skribenter på noteratsidorna är Anna-Britta Ståhl (ABS) och Anna Bratt (AB).

Kvalitetssäkrad kunskap på nätet

Funktionshinder är ett nytt område på Socialstyrelsens webbplats Kunskapsguiden.se. Under fliken *Funktionshinder* finns bland annat kunskap om hjälpmedel, autismspektrumtillstånd, och utmanande beteende.

Innehållet är kvalitets-säkrat och lättöverskådligt. Det finns även information om kurser och utbildningar från myndigheter.

(ABS)

Läs mer:

kunskapsguiden.se/funktionshinder

FOTO: SHUTTERSTOCK

Ny utbildning om rättigheter

Sverige har ända sedan 2009 åtagit sig att följa FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Nu finns en interaktiv, webbaserad utbildning i ämnet. Den vänder sig till anställda inom stat, kommun, landsting eller region. Ett webbkonto, en dator, surfplatta eller mobil är allt som krävs.

Bakom utbildningen står Uppsala universitet, Myndigheten för delaktighet och Sveriges kommuner och landsting.

(ABS)

Läs mer:

mrutbildning.se

Barn slutar idrotta

Barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, NPF, slutar idrotta tidigare än andra barn. Orsaken är höga krav och tidigt fokus på tävlande. Det visar en undersökning från Riksförbundet Attention.

Omkring 50 procent av barn med NPF i åldrarna 10 till 12 år tränar. En stor skillnad mot Riksidrottsförbundets siffror som anger att 80 procent av alla pojkar och 74 procent av alla flickor mellan 6 och 12 år idrottar.

Ungefär 40 procent av barnen med NPF slutar dessutom träna redan när de är mellan 9 och 12 år. Det är en tid då de flesta idrottar om man jämför med alla barn.

Över hälften av föräldrarna i Attentions undersökning, 55 procent, uppger att deras barn slutar eftersom de upplever att kraven blir för stora. Nära 40 procent anser att barnet inte får det stöd som behövs.

– Färre krav och ett större fokus på det lustfyllda i att idrotta kan få barnen att

vilja fortsätta. För att nå dit krävs ökad kunskap bland ledarna, både om NPF och barnens olika styrkor och behov. Vi behöver också fler mindre grupper samt möjligheter till olika anpassningar, säger **Anki Sandberg**, ordförande i Riksförbundet Attention.

Många barn har svårt att förlikas sig med att alla måste göra likadant under träningspassen och att alla förväntas förstå långa genomgångar och komplicerade regler. Ett annat minus är att man måste delta på nästan alla träningar för att få spela match. Många av de här barnen känner sig inte bekväma med höga krav och att tävlandet tidigt kommer in i bilden, understryker Anki Sandberg.

– I stället vill de ha tydligare instruktioner, där ledaren gärna visar en övning en extra gång. På barnens önskelista står även mer uppmuntran och positiv feedback och ledare som är utbildade inom NPF.

(ABS)

FOTO: LOVISA SCHILLER

Läs mer: attention-riks.se

TV-premiär för dockan Julia som har autism

Det populära pedagogiska barnprogrammet *Sesame Street* i USA har under våren fått en ny karaktär bland sina dockor: Julia som har autism. Skådespelaren Stacey Gordon, som spelar den orangehåriga flickan, har själv en son med autism.

Under fem år har gänget bakom programmet arbetat tillsammans med experter och organisationer för att skapa karaktären Julia. En av författarna till tv-serien säger till det amerikanska nyhetsprogrammet CBS 60 minutes att hon önskar att dockan på sikt blir just bara Julia – och inte dockan Julia som har autism.

(AB)

FOTO: SESAME WORKSHOP

FOTO: ANNA MOLANDER

Pia Ehnage vill ta bort hinder.

Fem frågor till Stockholms stads nya funktionshindersombudsman

Pia Ehnage, som bland annat ska verka för ökad tillgänglighet så att människor med funktionsnedsättning kan vara delaktiga i samhället.

1 Vad har du för bakgrund?

– Jag är utbildad arbetsterapeut, men de senaste nio åren har jag varit utredare och strateg hos socialförvaltningen i Stockholm stad i funktionshindersfrågor. Jag har även arbetat på Försäkringskassan med arbetslivsinriktad rehabilitering i sju år. Det har gett mig ett stort kontaktnät som jag har nytta av i det här arbetet.

2 Vilken är din viktigaste roll?

– Att stötta och hjälpa till att samordna alla verksamheter i Stockholms 14 stadsdelar och alla andra berörda som har ett utpekat ansvar.

3 Vad vill du åstadkomma?

– Målet är att det ska finnas ett funktionshindersperspektiv i alla verksamheter. Det kan gälla allt från upphandlingar till att man ordnar konferenser i lokaler där det finns hörselslingor och ledstråk så att personer som är blinda och synskadade kan ta sig fram.

4 Vad är viktigast?

– Vi måste öka den allmänna tillgängligheten, ta bort alla hinder som enkelt kan åtgärdas och se till att det inte uppstår nya i nybyggnationer. Här måste det till ett krafttag eftersom det skulle ha varit klart redan år 2010. Vi behöver också säkerställa tillgängligheten i olika arbetsmiljöer och på skolor.

5 Vad hoppas du på?

– Att alla frågor som rör funktionshinder ska få ett genomslag och bli självklara i alla verksamheter.

(ABS)

1000

praktikjobb hos myndigheter

I fjol gav regeringen alla statliga myndigheter i uppdrag att ordna praktikplatser för arbetsökande med funktionsnedsättning mellan den 1 april 2016 och den 31 december 2018. Nu vässas målen och mellan den 1 februari 2017 och den 31 december 2018 ska minst 1000 arbetsökande med funktionsnedsättning få praktik.

Arbetsförmedlingen ska, i samarbete med myndigheterna, informera om vilka platser som erbjuds och vilka krav som ställs. Därefter ska praktikplatser matchas med arbetsökande med funktionsnedsättning.

Syftet är att ge de arbetssökande en inblick i och erfarenhet av arbete inom olika statliga myndigheter. Meningen är att praktiken ska öka deras möjligheter att få en framtida anställning med eller utan lönesubvention.

(ABS)

TOPPLISTAN

De vanligaste ämnena för frågor som kom till Forum Funktionshinders frågetjänst 2016.

- 1 **Habiliteringens verksamhet**
- 2 **Kontaktuppgifter till olika verksamheter**
- 3 **Skola och utbildning**
- 4 **Psykosocialt stöd och samtalsstöd**
- 5 **Hälso- och sjukvård**
- 6 **Utredningar och diagnoser**
- 7 **Hjälpmedel**
- 8 **Anhörigstöd**
- 9 **Ekonomiskt stöd och bidrag**
- 10 **Lagar och myndigheter**

Listan bygger på 2600 telefonsamtal, 700 chattfrågor, 75 besök och 1300 skriftliga frågor.

53300

personer med funktionsnedsättning fick 2016 någon form av insats enligt LSS.

ORDET

Funktionsrätt

Handikappförbunden byter namn till Funktionsrätt Sverige och därmed får vi ett nytt ord i svenskan. Funktionsrätt är, enligt förbundens definition, rätten till självbestämmande och delaktighet i samhällslivets alla delar för en person med funktionsnedsättning.

Verktyg för den som saknar tal.

RättVisat är en ny iPad-app som fungerar som ett digitalt så kallat kommunikationspass. **Johanna Björnhage** och **Lina Bjarnegård Carlsson** står bakom appen.

1 Vad är RättVisat?

– Appen är ett verktyg för personer utan tal som hjälper dem att uttrycka sin mening. Med verktyget kan man visa hur man vill ha det, och man kan säga ja eller nej, visa nöjdhet och missnöje, utan ord, förklarar Johanna Björnhage.

2 Vilka kan använda appen?

– Personer som kommunicerar med hjälp av små signaler och läten har ofta svårt att göra sig förstådda i ord och skrift. I appen kan man lägga in filmer som visar hur personen låter och ser ut när han eller hon kommunicerar.

3 Går det att göra något mer med appen?

– Man kan också lägga in ljud, text och bild, och visa det för ny personal på boende och i skola.

4 Hur använder man den?

– Den första versionen kan endast användas på iPad. För den som tidigare använt ett kommunikationspass på papper så är den inte svår att förstå.

(ABS)

Läs mer: brackediakoni.se/rattvisat. Appen finns i Appstore.

FULL FART MED UNDRÄ

Superhjälten Undra rullar vidare med rullstolsträning och andra utmaningar i appen som släpps i sommar. Håll utkik! habilitering.se/undra

”Man tycker att alla ska ha det bra men ställer inte frågan vad det innebär. Vad är bra och varför?”

Juristen Lars Löw på Svenska ESF-rådet är mottagare av Lika Unikans utmärkelse 2016, och intervjuas i tidningen Rörelse.

FOTO: JOEL BERGSTRÖM

Nya filmer om IF för unga

Intellektuell funktionsnedsättning, IF, är det nya begreppet för det som tidigare kallades utvecklingsstörning. Diagnosen IF rymmer både stora och små intellektuella svårigheter. Nu har Ung Samtalsgrupper inom Habilitering & Hälsa tagit fram en serie korta filmer om och med unga med IF för att öka kunskapen om IF.

– Många förknippar diagnosen enbart med svåra CP-skador eller Downs syndrom och missar helt de som har små

svårigheter. Vi vill minska stigma för alla som lever med IF, men valde att särskilt lyfta fram dem med lindrig IF. Deras svårigheter handlar ofta om att de förväntas klara allt själva och lätt hamnar i utanförskap, säger Ellinor Isfors, psykolog vid Ung Samtalsgrupper.

Filmerna, som tagits fram tillsammans med Forum Funktionshinder, kan både ses på Youtube och på habilitering.se/ung.

(ABS)

FOTO: ISTOCK

Läger ger chans till umgänge

Minskat stöd till barn med behov

Barn med funktionsnedsättning får mindre hjälp samtidigt som kommunernas stöd till personer med funktionsnedsättning ökar.

Barn med funktionsnedsättning får mindre hjälp samtidigt som kommunernas stöd till personer med funktionsnedsättning ökar. Det visar Socialstyrelsens lägesrapport över insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning.

Sedan 2007 har antalet barn som beviljas vistelse på korttidshem, läger eller hos korttidfamilj, minskat med 5 procent. 15 procent färre barn får del av korttidstillsyn, som ska ge en trygg och meningsfull fritid.

– Utvecklingen är bekymmersam. Tanken är att insatserna ska avlasta barnens närstående och ge dem en chans

till återhämtning, säger **Karin Flyckt**, funktionshinderssamordnare på Socialstyrelsen.

Pressen på de närstående ökar, men de stora förlorarna är barnen. Att till exempel kunna åka på läger är viktigt, betonar Karin Flyckt.

– Det handlar om barnens rätt till utveckling och att få träffa och umgås med andra barn.

Kommunernas stöd enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, ökar däremot i stort med 9 procent och insatser enligt socialtjänstlagen, SoL, med 20 procent. Daglig verksamhet står för ökningen inom LSS medan boendestöd ökar mest inom SoL.

De som blir av med sin assistansersättning får oftast stöd från kommunen.

(ABS)

FOTO: SHUTTERSTOCK

Stärkande kultur saknas.

Myndighet sågar patientlagen

Patienternas ställning har inte stärkts sedan patientlagen infördes. Tvärtom har vårdens tillgänglighet, information och delaktighet blivit sämre.

Det visar en ny utvärdering från Myndigheten för vård- och omsorgsanalys.

Patientlagen trädde i kraft 2015 för att stärka och tydliggöra patientens ställning. Nu visar det sig att lagen inte är tillräckligt tydlig och kraftfull, och att det saknas en kultur inom hälso- och sjukvården för att stärka patientens ställning.

Bäst klarar sig de resursstarka som klarar av att kräva sin rätt. Det riskerar missgynna resurssvaga grupper och bidra till en ökande ojämlikhet inom hälso- och sjukvården.

(ABS)

Läs mer på:
vardanalys.se

Mötet

Bilder

käi

Kan ett foto upplevas med fingertopparna? Ja, det går att få en bildupplevelse även om man lever med dövblindhet. Konstnären **Truls Nord** jobbade i flera år tillsammans med dövblinda fotografer för att ta fram bilder som kan "kännas". Nu har han utvecklat det taktila språket ytterligare och nästa år blir det en utställning som bara berörs, inte ses. ➤

text: IA WADENDAL foto: SUSANNE KRONHOLM

som

ms

Med fingertopparna känns vaga konturer av ankarjärnen på kyrkans fasad. Räfflade linjer markerar skuggan under träden i bilden av dövsblinde fotografen Göran Rydberg.

FOTO: TRULS NORD

RolfEriksson balanserar kameran på toppen av sin blindkäpp och trycker försiktigt ner avtryckaren till hälften. Framför sig har han Skanstullsbron, som han ofta passerar på sina promenader. "Blev det ett pip", frågar han Truls Nord som är med honom under fotosafarin.

Rolf kan inte se bron eftersom han är blind. Men han kan fotografera den och sedan uppleva bilden när den tryckts och hamnat på ett ark med upphöjda nivåer och räfflade linjer som markerar ljusa och mörka partier i fotot.

Det är beröringen, den taktila känslan, som ger bildupplevelsen av himmel och skugga, trädens grenar och brons välvningar.

Truls Nord lägger sin mobiltelefon på

kafébordet i Dieselverkstaden efter att ha visat filmen med Rolfs fotosafari.

– Rolf vill fota saker i vardagen, sånt som han känt på. Det kan vara ett dörrhandtag eller en port. I hans bilder är allt snett och vint, det är hans egna vinklar på tillvaron och han har ett alldeles eget distinkt bildspråk, säger Truls Nord med ett leende som avslöjar hur stolt han är över sin fotokompis.

EN PERSON MED nedsatt syn och hörsel är mer eller mindre utestängd från det som genomsyrar seende människors vardag – bilder och ljud. Sådana intryck kan personer med dövblindhet få beskrivna för sig genom en tolk som på teckenspråk "skriver" i handen. Men att själva få uttrycka sig med bilder har hittills varit i stort sett omöjligt.

När Truls Nord 2008 jobbade som fotograf på Tekniska museet träffade han en grupp personer med dövblindhet som kommit dit för att utvärdera tillgängligheten. De berättade om sina liv och Truls blev helt fascinerad.

– Det blev ett väldigt starkt möte, och jag var förvånansvärt berörd. Vi har väl alla funderat över hur det skulle vara att vara blind eller döv, men att höra om deras liv var mycket lärorikt. Vi är så lika, och de beskrev saker med humor och självdistans. Men det var också tydligt att de var utestängda från väldigt mycket, berättar Truls och fortsätter:

– Visuell kommunikation som jag spenderar mina dagar med finns inte för dem. Jag kände att jag skulle vilja göra något för att ändra på det. Tänk att kunna skapa bilder som de kan uppleva, säger han och ritar med fingertopparna i luften framför sig.

DET GICK NÅGRA år men tanken ville inte släppa. När han beslutat sig för att säga upp sig från museet och i stället börja en konstnärlig bana så kände han att det var dags att förverkliga sin idé. Truls tog kontakt med Förbundet Sveriges Dövblinda och tillsammans skrev de en ansökan om ekonomiskt stöd till projektet från Arvsfonden.

– Vi fick avslag och det var väldigt bra. Arvsfonden har som krav att de som avses med projekten ska vara delaktiga och inte bara mottagare. Det är ju helt rimligt, och ju mer jag jobbar med det här desto mer avgörande blir den parametern.

Så det blev en ny, och den här gången mer lyckosam, ansökan. Tre personer med dövblindhet fick lära sig att hantera en kamera för att sedan börja fotografera. En av dem var Rolf Eriksson. Precis som de två andra i projektet, Graciela Sundström-Gonzales och Göran Rydberg, fotograferar han fortfarande – nu på egen hand. Graciela Sundström-Gonzales arbetar också med skulptur och måleri – ytterligare exempel på taktila upplevelser.

Men själva tekniken för att ta fram de taktila fotografierna då? Ja, den svettades Truls och olika samarbetspartners länge med. Efter en rad olika experiment – med bland annat tredimensionell skrivare, in-

”Rolf vill fota saker i vardagen, sånt som han känt på. Det kan vara ett dörrhandtag eller en port. Allt i hans bilder är snett och vint, det är hans egna vinklar på tillvaron och han har ett alldeles eget distinkt bildspråk.”

teraktivt papper och reliefer – hittade projektgruppen till slut rätt.

– Vi utvärderade ju alla försök tillsammans med dövblinda och det blev bara svårare och svårare. Så kom snilleblixten, att använda samma material som i tekniken bakom handikappskyltar.

FÖR ATT BILDEN ska bli taktil skrivs den ut fyra gånger och varje lager får inifrån konturlinjer som ger ett djup – det går att förstå och känna att en bro ligger längre bort än träd i förgrunden. Det finns också ett rastersystem som gör att mörker och ljus går att urskilja.

– Rastret gör att man kan känna hur ljuset förändras, det blir inte jämngrått. När vi visade upp den första bilden för en kvinna som varit blind hela livet så sa hon att hon för första gången fattade vad en dunkel atmosfär är. Det var när hon kände på ett parti av bilden som var tagen under en bro. Då kändes det verkligen som att vi åstadkommit en stor grej, skrattar Truls och visar fram ett foto i A3-format ur ryggsäcken.

– Här, känn på den!

ATT SÄTTA FINGERTOPPARNA på den taktila bilden av Väsby kyrka, inbäddad i grönska, är en speciell upplevelse. Fokus blir att inte titta så mycket utan att bara känna på de räfflade linjerna som markerar att det är skugga under trädet i förgrunden och att försöka förnimma de vaga konturerna av de små ankarjärnen på kyrkans fasad. Svårt men också spännande.

– Vi har en bildbeskrivning till, annars blir man bara frustrerad och irriterad. Det var en utmaning att reducera informationen

Rolf Eriksson fäster kameran ovanpå sin blindkäpp för att kunna ta bilder.

i bilden, det går inte att ha mer än fyra lager för då skulle det krocka med något annat.

Truls upptäckte också att bildbeskrivningar måste förklaras. För en person som aldrig sett blir det konstigt om ett foto på en häst är beskuret så att huvudet hamnar utanför ramen – ”då frågade folk varför hästen tappat huvudet”.

– Sådana parametrar är inte självklara för en icke-seende. Man lär sig otroligt mycket när man jobbar med synskadade. De lägger hela handen på bilden först för att få en översikt, sedan går de in mer och mer på detaljer. Man kommer själv så mycket närmare den faktiska bilden när man tittar på den tillsammans med en synskadad person, säger Truls.

TRULS NORD

Arbetar som: **Konstnär som skapar i stillbild, video, installationer och aktiviteter.**

Familj: **Fru Elisabeth Boogh, 46 år, bildantikvarie på Stockholms länsmuseum, barnen Vida, 18 år, och Malte, 12 år.**

Bakgrund: **Tidigare fotograf på Tekniska muséet.**

Övrigt: **Är zenutövare sedan 6 år och utövar yoga.**

Gillar: **Barfotavandring, speciellt i fjällen men också i skogen. ”Fötterna är inte så känsliga som man tror, de är bara ovana. Det är fint att känna mossan och barr under sina bara fötter. Jag gillar att känna att jag finns till, och det gör jag bland annat när jag barfotavandrar.”**

UNDER PROJEKTET HAR han varit noga med att inte lägga sig i sina fotografers bildtänk för mycket. Att börja prata om gyllene snittet skulle bara komplicera saker, tyckte Truls. I stället fick en curator sätta sig ner med de tre fotograferna och hjälpa dem att utveckla sina respektive bildspråk.

– De tittade på bilderna ihop framför datorn och curatorn frågade dem vad de ville uttrycka med sina bilder. Det hjälpte dem att definiera sig själva och de lärde sig att göra saker som fungerade i praktiken.

Truls Nord har efter att projektet avslutades 2014 funderat mycket på hur tekniken skulle kunna förfinas, och hur mer subtila foton kan förklaras med den taktila metoden. Går det att använda bildmotiv som inte är så redovisande?

– Min grej är upplevelse, mer än tillgänglighet i sig, och jag vill ta det vidare. Visser-

”Min grej är upplevelse, mer än tillgänglighet i sig, och jag vill ta det vidare. Visserligen har vi i projektet lyckats med att blanda in upplevelser i informationen, men det är fortfarande väldigt mycket information.”

ligen har vi i projektet lyckats med att blanda in upplevelser i informationen, men det är fortfarande väldigt mycket information.

Han menar också att känseln är ett sinne som vi alla har nytta av att utveckla – vare sig vi ser, hör eller inte. Kanske kan taktila bilder vara bra för personer med kognitiva problem, tänker Truls – det är ofta lättare att koncentrera sig på saker man kan känna med fingrar och händer.

NÄR HANS EGEN son Malte var med på den första utställningen i projektet med taktila bilder blev han väldigt nyfiken och ställde en massa frågor.

– Annars brukar han sticka efter fem minuter, så jag tror att det här är något som kan fånga barns uppmärksamhet.

Nu siktar Truls Nord på projekt som tar sig bort från informationen och gör en djupdykning i själva upplevelsen. När han nyligen gjorde ett uppdrag för en ögonklinik i Karlstad testade han gränserna lite med en taktil bild.

– Den bygger bara på ljus och har inte så många konturlinjer. Det är en bild på ett fjällandskap, Hardangervidda, i motljus och den är så pass stor att man får sträcka ut armarna för att nå ramen på bågge sidor, berättar han.

Han beskriver hur han gick in i landskapet på ett helt annat sätt när han själv kände på den, och att det visuella nästan kändes som om det var i vägen. Och där och då föddes en ny tanke – kan man ta bort motivet, själva fotot, och bara ha en vit yta där man ➤

Truls son Malte visar ett taktilt fotografi på ett norskt fjällandskap.

När Truls Nord ställer ut
sina konstverk på Nacka
konsthall nästa år kommer
hans inramade tavlor att
vara helt beröringsbara.

Med det blå papperet testar Truls hur nyanserat han kan bygga upp taktila bilder enbart med ljus och skugga.

känner att det är fjäll och himmel under fingrarna?

– I det taktila finns sådant som är högst relevant att jobba konstnärligt med. Det handlar mer om att uppleva än att förstå. Ofta får man ju inte ta på konst. Fundera på hur mycket konst du känt på?

HELST SKULLE HAN vilja göra taktil offentlig konst, men konstaterar att det är en jätteknepig fråga. Anledningen till att man ofta inte får beröra konst är ju att smitta kan spridas och att konstverken kan förstöras genom kladdiga fingrar till exempel. Men med samma envishet som han tog sig an projektet med taktilt foto funderar han nu på hur konst med tillstånd för beröring skulle kunna bli verklighet.

– Det är ju en tillgänglighetsfråga, för även här är synskadade utestängda från möjligheten att ta del av den här konsten. Tänk om teatrar inte bara hade syntolkning utan också en taktil bild på scenrummet som man kan ta på innan man går in

i salongen? Vilken skillnad det skulle bli, man skulle få en visuell bild i huvudet, se hur rummet ser ut.

Hans eget scenrum nästa år kommer i alla fall att vara högst taktilt. På Nacka konsthall ska Truls inramade tavlor vara helt beröringsbara, redo för en upplevelse genom känselnerverna i alla besökares händer och fingrar. ●

► Enligt Världshälsoorganisationen WHO definieras blindhet som en synnedsättning eller en oförmåga att se. De flesta blinda ser något, till exempel starka färgkontraster, ljus och mörker eller oskarpa. Den som är helt blind kan dock inte heller uppfatta ljus. Hen använder ofta andra sinnen, som hörsel och känsel, för att kompensera synnedsättningen.

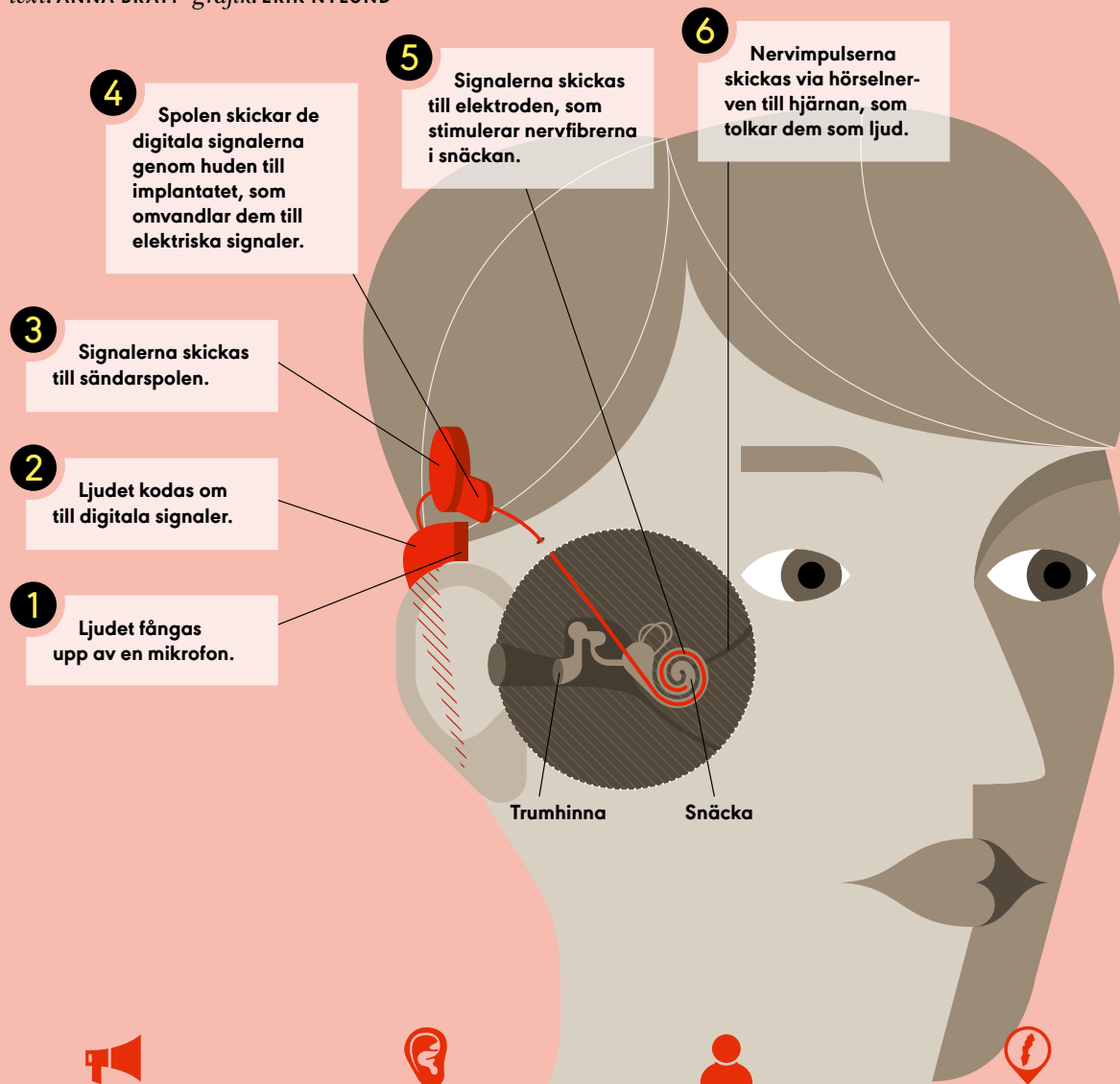
► Dövblindhet är en annan funktionsnedsättning. Tolkning sker vanligen genom teckenspråk i handen. Det är därför extra svårt att beskriva en bild eller ett fotografi för en person med dövblindhet.

Källa: Förbundet Sveriges Dövblinda och taktilfoto.se

Implantat ger döva hörsel

Den som har dövhet eller grav hörselnedsättning på båda öronen kan få ett cochleaimplantat. Det kan ge både hörsel och tal.

text: ANNA BRATT grafik: ERIK NYLUND

VAD ÄR ETT COCHLEAIMPLANTAT?

Det är ett hörhjälpmiddel som består av två delar: en yttre ljudprocessor som sitter bakom örat och själva implantatet, som opereras in under huden.

VAD GÖR IMPLANTATET?

Det ersätter innerörats funktion, det vill säga översätter ljud till elektriska impulser som sänds till nerverna i snäckan (cochlean på latin). En vanlig hörapparat förstärker bara ljudet.

VEM KAN FÅ DET?

Den som har dövhet eller grav hörselnedsättning på båda öronen. Vuxna bör ha utvecklat ett talspråk. Ju yngre barn är desto större chans att utveckla talspråk, gärna redan vid fem månader.

HUR MÅNGA HAR ETT IMPLANTAT?

De första svenska operationerna gjordes 1984. I dag har cirka 3 500 personer implantat. Uppåt 20 000 skulle ha nytta av det.

Samordning under narkos

En del patienter blir så stressade av läkarbesök att de måste sövas. För att underlätta för både patient och personal låter Folktandvården andra vårdgivare ge behandling när patienten ändå är under narkos för tandvård.

text: MAJA LUNDBÄCK foto: DANISH SAROEE

PROBLEMET

VUXNA MED FYSISK eller psykisk funktionsnedsättning är den största patientgruppen inom narkosverksamheten på Folktandvården för medicinsk tandvård vid Karolinska universitetssjukhuset i Huddinge och Danderyds sjukhus.

– En anledning till att patienten kan behöva sövas är att besöket innebär ett stort stressmoment. Ibland förstår patienten inte heller varför man behöver gå till tandläkaren, säger Kristina Wallberg, narkossamordnare.

För personer med flerk Funktionsnedsättning kan det bli många undersökningar inom sjukvården som alla kan skapa stress. Ibland uppstår situationer då patienten vägrar att besöka läkaren, trots att det är nödvändigt. Anhöriga, gode män och boendekontakter får jobba hårt för att se till att läkarbesöken blir av.

PROCESSEN

DET BÖRjade MED att personal vid ett boende kontaktade tandvårdskliniken för att höra om de kunde samordna så att patienterna slapp göra så många olika besök inom vården.

– Vi ville gärna minska stressen för de här personerna, säger Kristina Wallberg.

Personalen vid boendet samordnade tidsbokning med olika vårdgivare och bad dem komma till den medicinska tandvårdskliniken när patienten ändå var sövd. Då handlade det om ögon- och öronkontroll. Idag görs också byten av PEG-kateter.

– Vi måste fokusera på att tandbehandlingen blir gjord i första hand. Patienten kan vara sövd max två timmar och vi säger därför nej till mer komplicerade behandlingar. Gäller det blodprov får man ta med rör och remiss, så ordnar vi det, säger hon.

RESULTATET

I DAG ÄR rutinerna kring samordning etablerade.

– Vi hjälper ett par patienter i veckan på det här sättet och det fungerar väldigt bra. Det handlar både om återkommande och nya patienter. Personalen på boenden vet oftast vilka möjligheter som finns och vad vi kan hjälpa till med.

När patienten får en narkostid hör boendet av sig till medicinska tandvården för att se om tandläkarna och narkosteamet bedömer det möjligt med extra vård. Ibland är det möjligt och ibland inte, på grund av patientens sjukdom, tidsbrist på kliniken eller att tandläkarna planerar att utföra omfattande tandvårdsbehandling.

– Vi är glada att kunna bidra till ökad samordning och minska behovet av antalet narkostillfällen för våra patienter, säger Kristina Wallberg.

Insatser under narkos

► Folk tandvården medicinsk tandvård vid Karolinska universitetssjukhuset i Huddinge och Danderyds sjukhus erbjuder samordning av vård under narkos när det är möjligt. Det vanligaste är att öron- och ögonläkare kommer till kliniken och gör undersökningar.

Samordnaren Kristina Wallberg hjälper ett par patienter i veckan att få flera behandlingar samtidigt under narkos.

Tipsa oss!

Använder ni någon smart arbetsmetod som underlättar för alla? Tipsa oss! funktionifokus.slso@sl.se

Frånvaro

viktig

signal

Varje år stannar tusentals elever hemma från skolan. Det är en signal om att skolan och kommunen inte har kunnat ge eleven det stöd och den hjälp som behövs.

Att klara skolan är den viktigaste faktorn för barns framtida hälsa. Det leder till minskad ohälsa på sikt och lägre risk för kriminalitet och utanförskap.

Att lyckas locka barn och ungdomar med hög frånvaro tillbaka till skolan ger en stor vinst för både elever och samhälle.

Regeringens utredare vill se mer samverkan mellan skola och andra aktörer för att få barn och unga att gå till skolan och nå sina utbildningsmål. Det finns många olika modeller för hur man kan jobba för att förändra skolmiljön. Läs mer i vår 22-sidiga special om problematisk skolfrånvaro.

Lusten lockade henne tillbaka

Efter jullovet i nian slutade Alva gå till skolan. Tack vare Stenungsunds satsning på elever med stor frånvaro kom hon tillbaka, och nu går Alva på gymnasiet.

text: TORBJÖRN TENFÄLT foto: KATJA RAGNSTAM

En vas med rosa tulpaner hemma i familjens vardagsrum påminner om Alvas nya intresse. Hon går ettan på floristlinjen på Munkeröds Utbildningscenter i utkanten av Stenungsund, cirka fyra och en halv mil norr om Göteborg. En gymnasieutbildning som lockar, men som också kan skapa ångest.

– I början var det nervöst. Där fanns nästan bara folk jag inte hade träffat förut, säger hon.

Det var också på vippen att Alva inte klarade sina slutbetyg och kom vidare från grundskolan. Under hösten i nian började skolgången svaja ordentligt och hon uteblev från lektioner ganska ofta. Efter jullovet slutade hon helt att gå till skolan.

Dagen innan sportlovet skickade skolan en ansökan till SKIFO (Skolan och individ- och familjeomsorgen i Stenungsunds

kommun). Det är den sektorsövergripande enheten på kommunen som arbetar med att förmå elever med långvarig frånvaro att ta tag i skolarbetet igen. En specialpedagog, socialpedagog och familjebehandlare gör en gemensam bedömning av elevens situation och behov.

– Vi satte igång direkt och tog ett samtal med föräldrarna, säger Rolf Agaton, specialpedagog och den som haft tätast kontakt med Alva.

Han lade ner mycket energi på att prata med Alva om varför utbildning är nödvändig och försökte samtidigt väcka hennes lust för att lära sig saker.

– Det är viktigt att skapa ett eget utrymme för utbildningen och försöka att inte låta det påverkas av om man har kompisar eller inte. När hon insåg det kunde jag börja ställa tuffare krav, säger Rolf Agaton. ►

Alva går
första året på
floristlinjen.

”Det stressar mig att jag kommer efter med skolarbetet. Jag vill gärna gå klart gymnasiet. Nu vet jag att det är viktigt att gå ut gymnasiet för att kunna få ett jobb i framtiden.”

Alva fick tillbaka lusten att gå till skolan och lyckades till slut få tillräckligt bra betyg för att kunna söka in på gymnasiet.

Det var Alvas mamma Jaana Hurtig som såg till att skolan ansökte om stöd från SKI-FO.

– Det lät bra att de jobbar över sektorsgränserna och samordnar kontakterna mellan skola, familj och eleven. Äntligen såg jag att det blev verkstad och inte bara tomt prat, säger hon.

Hennes dotter har diagnoserna ADD och autism. Ända sedan första klass i grundskolan har Jaana Hurtig tryckt på för att Alva ska få så goda förutsättningar som möjligt.

– Jag har fått upprepa mig varje termin, och det har inte funnits någon samordning mellan de olika stadierna. Skolan ska ju vara inkluderande, men ibland verkar det som om de tror att det räcker med att rullstolsanpassa här och där. Jag anser att det brister i både kunskap och information, särskilt på högstadiet.

Jaana Hurtig understryker vikten av samverkan och menar att SKI-FO behöver ha nära kontakt med bland annat barn- och ungdomspsykiatri under hela skoltiden. Insatserna får inte vara beroende av vilken kompetens som råkar finnas på respektive skola.

Hon konstaterar att även en så till synes enkel sak som att ta bussen till skolan är en utmaning för Alva.

– Även för en elev utan funktionsnedsättning kan det kännas snurrigt att börja i en

ALVAS RÅD TILL FÖRÄLDRAR OCH SKOLA

Råd till förälder med barn som stannar hemma från skolan:

► Föräldern bör ta reda på hur barnet mår och uppmuntra barnet att förbättra sin skolinsats genom att förklara hur viktigt det är att gå till skolan för att kunna gå vidare i livet.

Råd till lärare som har en elev som stannar hemma från skolan:

► Anmäl frånvaron till elevens vårdnadshavare, var positiv med pressa eller stressa inte eleven. Ge inte eleven för många uppgifter på en gång, utan ta en sak i taget.

ny skola. Har man en diagnos blir det jättejobbigt.

Alva nickar instämmande från sitt hörn i soffan. Lillis, en blandras mellan golden retriever och springer spaniel, söker hennes hand för att bli kliad bakom örat.

– I nian var det mycket upp och ner. Vissa perioder var jag deprimerad. Jag kände mig ensam och det var ofta det som gjorde att jag blev deprimerad.

Nu har hon åter hamnat i en svacka och stannat hemma från skolan några veckor, men är på väg upp igen.

– Det stressar mig att jag kommer efter med skolarbetet. Jag vill gärna gå klart gymnasiet. Nu vet jag att det är viktigt att gå ut gymnasiet för att kunna få ett jobb i framtiden, säger hon.

Hennes skola erbjuder sig att hämta Alva på morgnarna och göra en individuell studieplan för att underlätta skolgången. Klassen har bara sju elever.

Hon längtar efter vänner och det påverkar hennes upplevelse av skolan. Även om hon förstår Rolf Agatons resonemang om att vänner och skola är två olika saker, tycker hon att de är svåra att skilja på.

– Jag tycker ändå att det hänger ihop. De andra i klassen har redan sina vänner, men vi är i alla fall kompisar i skolan, säger hon.

En positiv sak med skolan är den studieresa till Holland som klassen ska göra så småningom.

– Vi ska göra studiebesök och se hur de odlar tulpaner. Det ser jag fram emot. ●

Teamet som lyfter på alla stenar

Vårt arbete spar tid, energi och människoliv. Det konstaterar Jenny Plate och Rolf Agaton i SKIFO-teamet och skickar en uppmaning till andra skolor som vill locka elever att komma tillbaka till skolan:

– Tala om att ni finns och visa resultat!

text: TORBJÖRN TENFÄLT illustration: JENS MAGNUSSON

Stenungsund har sedan 2011 en verksamhet som arbetar för att minska problematiska skolfrånvaro.

Redan efter ett par år visade en socio-ekonomisk beräkning att enheten hade sparat sju miljoner kronor för kommunen.

– Jag kan bara spekulera i hur mycket vissa individer hade kostat samhället om inte vi hade funnits, säger Rolf Agaton, pedagog och en av de tre medlemmarna i SKIFO, ett samarbetsorgan där första delen av namnet står för skolan, och den andra för individ- och familjeomsorgen.

Förutom specialpedagogen Rolf Agaton ➤

CHEF

Namn: **Camilla Gunnarsson.**

Camilla är chef inom socialtjänsten, och en av två chefer i SKIFO. Den andra är chef inom barn- och elevhälsan.

SPECIAL-PEDAGOG

Namn: **Rolf Agaton.**

Rolf har skolans perspektiv på varje elevärende som kommer till SKIFO-teamet.

FAMILJE-BEHANDLARE

Namn: **Jenny Plate.**

Jenny har elevens perspektiv när ärenden tas upp inom SKIFO.

FOTO: KATJA RAGNSTAM

ingår också socialpedagogen Jenny Plate och familjebehandlaren Ammi Kärnberg i SKIFO. Varje måndag sätter sig de tre kollegerna tillsammans och lägger fram sina perspektiv på alla aktuella ärenden.

– Jag visar hur ungdomen ser på det, vår familjebehandlare ger föräldrarnas perspektiv och Rolf utgår från skolans. Vi stöter och blöter ur våra olika synvinklar, säger Jenny Plate.

FAMILJEBEHANDLAREN JOBBAR MED föräldrarna och hon vill bland annat veta vad de gör när barnen stannar hemma från skolan. Ibland har det hänt att en förälder inte vill att SKIFO blandar sig i sitt barns skolgång.

Antalet elever med problematisk frånvaro – men framför allt antalet elever som är i riskzonen för att bli så kallade hemmasittare – har ökat markant i Stenungsund de senaste tre åren. När elever närmar sig en månads frånvaro befinner de sig i riskzonen, enligt SKIFO.

Teamet arbetar med högst 20 elever samtidigt. Av de 30 ungdomar som varit hemma från skolan under de senaste åren har 28 återvänt till skolan. Hittills har teamet enbart arbetat med högstadiet, men i fortsättningen ingår även mellanstadiet.

– Det är viktigt att börja så tidigt vi kan.

SKIFO

➤ SKIFO är ett samarbete mellan skolan och individ- och familjeomsorgen i Stenungsunds kommun.

➤ Syftet är att motivera barn och ungdomar med problematisk skolfrånvaro att återvända till lektionerna, klara grundskolan och bli behöriga till gymnasiestudier.

➤ Hittills har arbetet varit inriktat på elever i högstadiet, men nu omfattas även mellanstadiet.

➤ SKIFO arbetar med elevens sociala och pedagogiska situation och löser problemen tillsammans med ungdomen, föräldrarna, de professionella och andra viktiga personer i elevens närhet.

Källa: Stenungsunds kommun

Tendensen till hemmasittande startar redan i första och andra klass, säger Jenny Plate.

Både Rolf Agaton och Jenny Plate använder begreppet hemmasittare, men är väl medvetna om att Skolverket vill att man i stället talar om problematisk skolfrånvaro.

FLERA AV DE barn som hon och hennes kolleger arbetar med har adhd, en diagnos inom autismspektrumet eller någon annan diagnos.

Har ni olika strategier om det gäller barn med funktionsnedsättning eller barn med andra problem?

– Nej, förloppet blir i stort detsamma om ett barn har adhd eller jobbigt hemma med föräldrar som dricker för mycket eller lider av psykisk ohälsa. För oss handlar det alltid om att möta människan, säger Jenny Plate.

Många av barnen har upplevt någon form av trauma. Även om de inte har en funktionsnedsättning uppträder de på ett sätt som kan påminna om en diagnos, förklarar Rolf Agaton.

För att SKIFO ska ta sig an ett ärende måste det komma en ansökan från skolan eller socialtjänsten. Den landar hos de tre kollegerna en trappa upp i en kontorsbyggnad som är granne med kommunhuset i centrala Stenungsund.

– Vi ser saker som skolan och socialtjänsten inte alltid ser var för sig. Med vår samlade kompetensd och vår samlade kompetens hittar vi andra lösningar, säger Rolf Agaton.

Som vad då till exempel?

– Det kan vara så enkelt som att en elev aldrig tar av sig jackan i matsalen. Hur ber man eleven att göra det? Vi kan handleda personal att bemöta eleven på ett annat och förhoppningsvis bättre sätt, säger Jenny Plate.

ROLF AGATON HÄNVISAR till den statliga utredaren Malin Gren Landell, som skriver att en orsak till att en elev förblir hemma från skolan kan vara en brist på förmåga hos föräldrarna, men också att barnet eller ungdomen upplever någon form av kränkning.

– Det vi gör är att lyfta på alla stenar och leta efter framkomliga vägar. Det bygger ofta på att hitta sätt för ungdomen att knyta an till personer i skolan och familjenätverk, så man kan hitta gemensamma synsätt och strategier för att hjälpa ungdomen åt rätt håll, säger han.

När SKIFO får ett ärende har det ofta gått ganska lång tid. Ambitionen är att varje ärende ska vara avslutat inom ett år. SKIFO följer inte med eleverna upp till gymnasiet, men ser till att det blir en bra överlämning.

Rolf Agaton och hans kolleger håller fortsatt lite koll på sina ungdomar och brukar göra en avstämning med föräldrarna ett halvår efter varje avslutat ärende.

– Har det pajat är det klart att vi inte struntar i den informationen. Då kontaktar vi gymnasiet och frågar hur det går, säger han.

SEDAN I HÖSTAS måste alla behandlingsinsatser utgå från biståndsbeslut i socialnämnden.

– Det ger arbetet en större tyngd ur ett samhällsperspektiv. Nu får vi en dokumentation av varje ärende och chansen att på ett tydligare sätt visa vad vi har gjort för den unga, säger Camilla Gunnarsson, enhetschef inom socialtjänsten och en av de båda cheferna i SKIFO. Den andra är enhetschef på den centrala barn- och elevhälsan. ●

”För mig som rektor känns det skönt att få den professionella ingång som SKIFO ger på problem kopplade till elevers närvaro.”

Patrik Nyqvist, rektor på Stora Högskolan, har för närvarande hjälp av SKIFO i fem elevärenden.

FOTO: SHUTTERSTOCK

Borås börjar med närvarokoll på lågstadiet.

Tidig koll på frånvaro

Borås satsar på att få bukt med den problematiska skolfrånvaron redan i lågstadiet.

– Enligt många rapporter har elever med funktionsnedsättning mycket högre frånvaro än andra elever.

Om frånvaron ökar redan under de tre första skolåren måste vi göra allt för att vända utvecklingen, säger Marie Nilsson, en av ledarna för projektet *Tidiga insatser för ökad skolnärvaro*.

Arbetet bygger på samverkan mellan skolan och socialtjänsten i Borås stad, samt barn- och ungdomspsykiatriiska kliniken vid Södra Älvsborgs sjukhus.

Projektet har fått investeringsmedel från Västra Götalandsregionen. Det startade startade i augusti 2015 och ska avslutas i januari 2018. Fortfarande hämmas det av problem, både med att få de digitala systemen för frånvarorapportering att fungera i alla skolor och vakanser inom elevhälsan.

– Ännu har det inte blivit så mycket samverkan över sektorsgränsen att vi kan se hur mycket det påverkar frånvaron.

Marie Nilsson konstaterar att skolan måste bli snabbare på att identifiera de elever som har oroande frånvaro.

– Det är viktigt att få till en attitydförändring bland elever och föräldrar och visa hur viktigt det är att vara närvarande på lektionerna, säger hon.

text: Torbjörn Tenfält

”Elever med hög frånvaro tappas bort”

Om frånvaron är giltig eller ogiltig spelar ingen roll. När elever uteblir från lektioner måste skolan reagera, manar regeringens utredare **Malin Gren Landell**. Hon vill ha likvärdig bedömning och uppföljning av frånvaro.

Många skolor upptäcker elevers frånvaro för sent. Om inte lärare och skolledare drar i bromsen kan priset på sikt bli mycket högt, både för den enskilde eleven och samhället.

– För en elev med funktionsnedsättning kan även en ganska liten frånvaro göra att man tappar mycket i skolarbetet. Kanske är eleven mobbad och redan utanför, säger Malin Gren Landell, statlig utredare, psykolog och medicine doktor.

I **NOVEMBER 2015** fick hon regeringens uppdrag att kartlägga elevers problematiska frånvaro och komma med förslag om hur den kan vändas till närvaro. I december förra året avslutade hon uppdraget och lämnade över slutbetänkande *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera* till utbildningsminister Gustav Fridolin (MP).
Är elever med funktionsnedsättning överrepresenterade bland de som ofta uteblir från lektioner?

– Erfarenhetsmässigt verkar det vara så. Men det finns väldigt lite forskning att luta sig emot. Och det är inte funktionsnedsättningen i sig som är problemet utan bristande anpassning av undervisningen eller skolmiljön, säger Malin Gren Landell.

FOTO: CRELLE

Skolorna följer inte lagen, anser Malin Gren Landell.

Hon har nu återgått till sitt arbete som utvecklingsledare vid Barn- och kvinnocentrum (BKC) på Region Östergötland. Tidigare har hon forskat om skolfrånvaro och skrivit böcker riktade till pedagoger och personal inom elevhälsan.

Malin Gren Landell understryker vikten av att både skolor och huvudmän skaffar sig kunskap om vad som är en bra undervisningsmiljö för elever med funktionsnedsättning. Och att anpassa skolan så den kan möta alla elever.

BLAND DE FÖRSLAG hon lägger till regeringen hör att Skolverket bör få i uppdrag att ta fram allmänna råd om hur bedömningen av frånvaro som riskerar att få negativa konsekvenser för elever ska gå till. I dag sker ingen likvärdig bedömning av när frånvaron är problematisk. Både bedömningen och uppföljningen av frånvaron måste ske på ett enhetligt sätt i hela landet, konstaterar Malin Gren Landell.

Vad får bristerna i likvärdighet för konsekvenser?

– Elever tappas bort för att man inte ser dem i tid. Det blir svårt för skolans huvudmän att ta sitt ansvar när man inte har koll på hur många som är borta.

Hur bra är skolorna på förebyggande arbete?

– När det till exempel gäller hur elevhälsan arbetar är det dåligt. Femtio procent säger att de inte har ett förebyggande närvarofrämjande arbete. Eftersom elevhälsan har en sådan uppgift är det allvarligt.

Det råder ju skolplikt i Sverige – hur kan det då bli så här?

– Skolorna följer inte lagen. De är inte skyldiga att registrera frånvaro, men de är skyldiga att uppmärksamma ogiltig frånvaro och genast rapportera till vårdnadshavaren.

Ett annat av utredningens förslag är att närvaro ska registreras vid alla lektioner. Det måste också finnas en enhetlighet. En del skolor har digitala system där de bara registrerar några få parametrar, medan andra är väldigt utförliga. Det bör finnas en minsta nivå, menar Malin Gren Landell.

– Vi föreslår också att varje skola inrättar en funktion som är ansvarig för att följa upp frånvaron. Det gör det lättare att upptäcka om någon elev har en alarmerande

”För en elev med funktionsnedsättning kan även en ganska liten frånvaro göra att man tappar mycket i skolarbetet.”

frånvaro och se vad skolan kan göra för att minska risken.

MALIN GREN LANDELL anser att begreppet hemmasittare är olämpligt och leder tanken fel.

– Det lägger skulden hos eleven och låter som eleven gör ett val att sitta hemma. Genom att kalla eleverna hemmasittare kommer vi in alldeles för sent i processen.

I stället lanserar hon begreppet problematisk skolfrånvaro och föreslår att Skolverket ska titta närmare på vad det ska omfatta. Hennes utgångspunkt är en frånvaro av sådan omfattning att eleven riskerar att inte nå utbildningens mål.

Både den sociala utvecklingen och kunskapsutveckling ska täckas in.

– När du väl hamnat i långvarig och sammanhängande frånvaro är det svårt att häva problematiken.

EN ENHETLIG DEFINITION behövs också för att kunna slå fast hur utbredd den problematiska frånvaron är. I dag finns inga säkra siffror. Skolinspektionen rapporterade förra året att 20 000 elever var ogiltigt frånvarande från skolan hösten 2015, antingen sammanhängande eller då och då. Ströfrånvaro kan se väldigt olika ut, men de elever som hade ströfrånvaro hade under en månad varit upprepat frånvarande 5–20 procent av undervisningstiden.

Malin Gren Landell framhåller att det är omfattningen av frånvaron som ska styra, inte om den är giltig eller ogiltig. Många rektorer hon varit i kontakt med känner en oro för den giltiga frånvaron. Den mättes inte i Skolinspektionens rapport.

– Bakom giltig frånvaro på grund av sjukdom kan ligga allvarliga problem som att eleven inte klarar skolan eller är mobbad, säger hon. ●

text: Torbjörn Tenfält

UTREDNINGEN

➤ Regeringens särskilda utredare Malin Gren Landell har haft i uppdrag att kartlägga elevers problematiska frånvaro i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan.

➤ Hon konstaterar bland annat att det behövs en enhetlig definition av problematisk frånvaro och föreslår att Skolverket får i uppdrag att ta fram en sådan. Hon vill också ha lagreglerade krav som tydliggör skyldigheten för skolor att vidta åtgärder vid frånvaro.

➤ Rektorns, huvudmannens och kommunens ansvar för problematisk frånvaro måste bli tydligare i skollagen.

➤ Utredningen har varit på remiss hos fler än 80 myndigheter, kommuner och organisationer under våren.

Stress får många att stanna hemma

Stress och utmattning är viktiga orsaker till att många elever stannar hemma från skolan. Det menar **Elisabet von Zeipel**, specialpedagog med 30 års erfarenhet av barn med en neuropsykiatrisk diagnos.

text: GUNILLA ELDH illustration: JENS MAGNUSSON

Jonas lösning på en outhärdlig situation var att rymma genom klassrumsfönstret. Skolan svarade till sist med att låsa fönstren – då stannade han hemma.

När specialpedagogen **Elisabet von Zeipel** berättar om Jonas, en av de elever hon mött, går det inte att ta miste på hennes övertygelse: stress och utmattning är viktiga orsaker till att många elever med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF) stannar hemma från skolan.

– Får vi bort stressen kring barn med NPF så ökar vi deras förmåga att fungera väl.

ELISABET VON ZEIPEL anser att en del barn med NPF lider av utmattningssyndrom. Hur vanligt det är bland barn och unga som har NPF är inte vetenskapligt belagt.

– Jag lutar mig inte mot någon forskning utan 30 års erfarenhet av möten med barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och deras familjer, säger hon.

Att försöka passa in i skolkonceptet, att inte kunna tolka vad som händer, för mycket intryck och krav på flexibilitet och självständighet – allt detta tar mycket energi och är stressande för många med NPF.

– Det är frustrerande att det fortfarande finns skolor där man utsätter barn för en miljö de inte tål, i tron att de ska vänja sig, säger Elisabet von Zeipel.

I Skolinspektionens rapport *Omfattande frånvaro* (2016) står att man tidigt bör uppmärksamma omfattande frånvaro hos barn med NPF.

– Men då kan det redan vara för sent. Man måste hela tiden observera barnets reaktioner och försöka hitta praktiska lösningar innan det går så långt.

ENLIGT FÖRENINGEN ATTENTION och Autism- och Aspergerförbundet är kunskapsbrist det största problemet, något som Elisabet von Zeipel håller med om. Hon vill också sticka hål på myten om att skolfrånvaron beror på inkompetenta föräldrar.

När eleven Jonas kom så långt att han själv började prata om skolan fick han börja gå en timme två dagar i veckan på en specialskola för barn med autismspektrumdiagnos. Han landade så småningom på två och en halv timme, fyra dagar i veckan.

– När man hittar den nivå som barnet har ork för och fungerar väl på, gäller det för omgivningen att inte gå för fort fram. ●

Läs mer:
[skolinspektionen.se/
franvaro](http://skolinspektionen.se/franvaro)

Många elever med hög frånvaro har NPF

Så många som tre av fyra elever med hög skolfrånvaro kan ha en neuropsykiatrisk diagnos.

– Barn och unga med autism eller adhd har det svårast i skolan, säger **Sven Bölte**, professor vid Karolinska Institutet.

Närmare sju procent av alla elever i gymnasieskolan har problematisk frånvaro, enligt Skolverket. Hur stor andel av dem som har neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF) är inte känt. Men det finns indikationer på att det kan vara så mycket som 75 procent.

Så såg det exempelvis ut i skolor i Salem när medarbetare vid KIND (Center of Neurodevelopmental Disorders) vid Karolinska Institutet arbetade med kommunen i ett projekt för att få elever tillbaka till skolan.

– De som har störst svårigheter är elever med adhd eller autismspektrumdiagnos. Även svagbegåvade elever utan NPF blir kognitivt utmattade av att hänga med i undervisningen, säger Sven Bölte, professor i barn- och ungdomspsykiatrisk vetenskap vid Karolinska Institutet och föreståndare för KIND.

En annan indikation är enligt Sven Bölte att nästan alla ärenden i Skolväsendets överklagandenämnd gäller elever med neuropsykiatrisk problematik.

PSYKISK OHÄLSA, KONFLIKTER, mobbning, att man känner sig utsatt och ”borttappad” är orsaker till att elever stannar hemma, enligt Sven Bölte.

– För det mesta är det en eskalerande process som börjar med att något inte fungerar och sen utvecklas det till ett problem som ingen kan eller vill lösa, säger han.

Han anser att skolan har strukturella utmaningar som gör det svårare för elever med NPF. Dit hör inriktningen på självorganiserat arbete och tiden före och efter skolan samt lunchrasten och fritids.

– Många med NPF har svårt att hantera dessa ostrukturerade sammanhang men även mina barn som inte har någon NPF tycker att trängseln och ljudnivån i matsalen

FAKTA OM NPF

Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) beror på att hjärnan arbetar på ett annorlunda sätt. De vanligaste är adhd, diagnos inom autismspektrumet och språkstörningar.

Adhd (attention deficit hyperactivity disorder) delas in i olika former: uppmärksam form (ADD), hyperaktiv-impulsiv form och kombinerat form (uppmärksam och hyperaktiv-impulsiv).

➤ Förekomst: cirka 5 procent bland

skolbarn, 3–4 procent bland vuxna.

➤ Vanliga symtom: Problem med uppmärksamhet och impulskontroll, överaktivitet.

ASD (Autism spectrum disorder) är sedan 2013 (DSM-5) namnet för de diagnoser som tidigare delades upp i bland annat autism och Aspergers syndrom.

➤ Förekomst: cirka 1–2 procent.

➤ Vanliga symtom: Sociala svårigheter och kommunikationsproblem,

specialintressen, tvingande rutiner eller handlingar, överkänslighet/okänslighet för vissa sinnesintryck

Språkstörning

➤ Förekomst: cirka 7 procent.

➤ Vanliga symtom: Långsam språkutveckling, svårigheter att lära sig nya ord, svårt att göra sig förstörd och förstå, språk.

Källor: Attention, 1177 Vårdguiden, KIND

”Många med NPF har svårt att hantera dessa ostrukturerade sammanhang men även mina barn som inte har någon NPF tycker att trängseln och ljudnivån i matsalen är ett helvete.”

är ett helvete. Man gör mycket för att alla som önskar det ska få speci-alkost, men inte för att barnen ska få en lugn måltid, säger Sven Bölte.

OMKRING 75 PROCENT av skolorna i Sverige är inte ”good enough” när det gäller att bemöta och inkludera elever med NPF. Det visar resultat från Inclusio, som är ett analysarbete som KIND genomför i ett stort antal skolor.

Omkring 6 000 rektorer, specialpedagoger, lärare och personal inom elevhälsan har hittills deltagit i en kartläggning om hur de arbetar med elever med NPF. En kärnfråga är om personalen känner sig kompetent.

– Självupplevd kunskapsbrist är ett stort problem, även om det finns ett växande antal positiva motexempel. Också speciallärare säger att de saknar utbildning för att kunna se tidiga tecken på konflikter och arbeta förebyggande, säger Sven Bölte.

När kartläggningen är klar kan skolan ta hjälp av psykologer och pedagoger vid KIND.

– Alla medarbetare i skolan måste arbeta med de här frågorna för att få kvalitet i arbetet. De som tar frågan på allvar förbättrar mycket på ganska kort tid. ●

text: Gunilla Eldh

3 appar för stöd i vardagen

Appsök tipsar om appar som är granskade utifrån hur tillgängliga de är för olika funktionsnedsättningar. Fler test finns i Appsöks söktjänst Appsök.se

1 Strip Designer IOS. Appstore

App där användaren får möjlighet att skapa egna serier. Många verktyg och anpassningsmöjligheter i appen lockar till kreativitet och skaparglädje. Det går att kombinera egna foton med exempelvis prat- eller tankebubblor, texter, stickers eller seriebilder som organiserats i olika kategorier. Lättanvänd app som också går att anpassa för struktur i vardagen med bildstöd. Appen kan tilltala både barn, ungdomar och vuxna.

2 Handi 5 SW Android. Beställs på abilia.com

Ett paket med flera appar för struktur i vardagen. Huvudfunktionen är en kalenderapp med ren layout och möjligheter till anpassning. Checklista, textanteckning, röstanteckning, timer och album är några funktioner som alla kan användas fristående eller kopplas till en händelse i kalendern. Bildstöd och visuell tidsvisning kan användas, och det går också att få text uppläst med inbyggd talsyntes. Apparna är mycket lättanvända och har hög tillgänglighet inom de flesta områden. Gratis demoversion i fyra veckor.

3 Claro Scan Pen IOS, Android. Appstore och Google Play

En OCR-app som används för att fotografera av en text och sedan få den uppläst. Man tar en bild på texten och drar sedan med fingret över texten i appen – texten markeras och läses upp. Det går att välja hastighet på talet och det är också möjligt att köpa fler talsyntesröster.

Appen kräver ingen uppkoppling till internet för att kunna användas. En nackdel med appen är det inte går att spara dokument.

Oneeightys undervisning väckte Jenny Fernströms lust att plugga.

Undervisning via webben kan locka elever tillbaka till skolan. Det visar två olika digitala metoder: Oneeighty som använder Skype, chatt och sms i undervisningen, och Learnox som fokuserar på lektioner via datorn.

Chatten blev hennes vändning

För Jenny Fernström började problemen redan på högstadiet, och senare hoppade hon av gymnasiet. Tack vare webbaserat stöd från Stadsmissionens projekt Oneeighty går Jenny i dag på en folkhögskola i Svalöv.

text: EVELYN PESIKAN foto: LARS DAREBERG

Fram till åttonde klass funkade allt ganska bra i skolan för Jenny, som kommer från södra Stockholm.

– Men sen började jag få svårt att koncentrera mig, jag blev mer och mer instängd i mig själv och drog mig undan från kompisar. Skolan visste att jag hade dyslexi, men jag fick ingen hjälp alls.

Hon lyckades kämpa sig igenom nian och började på gymnasiet.

– Vid det här laget hade jag haft psykolog-kontakter och fått diagnosen ADD. Jag ansträngde mig verkligen för att klara skolan, men jag fick fortfarande inte den hjälp jag behövde. Trots att lärarna visste att jag var dyslektiker rättade de mina stavfel på proven och gav mig sämre betyg.

Jenny tappade sugen allt mer men försökte ändå lösa situationen genom att byta skola.

– Men eftersom det var precis samma problem där bestämde jag mig för att hoppa av helt. Jag tycker att det borde pratas mycket mer i skolan om psykisk ohälsa. Lärarna borde ha förståelse för att de som mår dåligt inte alltid klarar av samma höga krav

som andra. De ska inte behöva höra att de inte anstränger sig tillräckligt.

Pushad av en envis mamma började Jenny efter en håglös period i hemmet att leta efter distansskolor.

– Det var inte lätt men så småningom hittade vi Oneeighty och det är nog det bästa som har hänt mig. Det började ganska mjukt med att vi chattade om allt möjligt. De brydde sig verkligen om hur jag mädde och förstod vilken hjälp jag behövde. Jag fick ett bra schema och vi tränade bland annat en hel del matte under det halvår jag var inskriven.

Projektledaren **Marit Sahlström** beskriver Stadsmissionens projekt Oneeightys metod som en hand in i det stängda rummet. Den hjälper elever tillbaka till skolan eller ut i praktik genom att stötta dem både socialt och pedagogiskt.

– Vår huvudsakliga kommunikationsmetod med ungdomarna är online. Vi chattar på Skype enligt ett bestämt schema varje vecka, men använder även sms och telefon och träffas gärna om eleven vill.

Oneightys elever har tät kontakt, minst sju timmar i veckan, med två personer, en behörig lärare och en socialpedagog.

– Det första vi gör är att kartlägga vad eleven är intresserad av, vad hon eller han gör på dagarna, vad hon behöver hjälp med och vad det är som gör att hon inte kan gå i skolan. Ofta kan de en massa saker som skolan inte har en aning om, olika ➤

"Vi strävar efter att få skolan och samhället att sluta betrakta de här kloka och resursstarka individerna som ett problem. Vår utgångspunkt är att alla barn har rätt till undervisning, att skolan ska vara en plats för alla."

slags kunskaper som ofta är en förbisedd tillgång. Att ge eleverna erkännande för sådant de kan utanför skolans kursplan kan öka deras ofta sviktande självförtroende. Men vi arbetar inte bara med lärande, vi ser till hela individen och försöker bryta den sociala isoleringen som "hemmasittarna" ofta lider av.

Oneighty är en skateboardterm som betyder att göra en helomvändning. Och det är precis det Stadsmissionen vill åstadkomma: att få omvärlden att göra en helomvändning och börja se på de ungdomar som stannar hemma från skolan på ett annat vis.

- Vi strävar efter att få skolan och samhället att sluta betrakta de här kloka och resursstarka individerna som ett problem. Vår utgångspunkt är att alla barn har rätt till undervisning, att skolan ska vara en plats för alla. Vår erfarenhet efter tio års verksamhet är att alla verkligen VILL gå i skolan, men att dagens skolmiljö inte passar alla. Socialt utanförskap eller olika funktionsnedsättningar, till exempel neuropsykiatriska problem som gör det svårt att klara en rörig och icke anpassad arbetsmiljö, är vanliga skäl till att stanna hemma, säger Marit Sahlström.

- Vi samarbetar mycket tätt med skolan och ser oss som ett komplement.

En del av Oneeightys elever har varit borta från skolan en kort tid, andra kan ha stannat hemma i årtal.

- De som är inskrivna hos oss har varit

ONEEIGHTY

➤ Projektet drivs av Stadsmissionen, som tog över verksamheten från Rektorsakademien för tre år sedan.

Verksamhet: Onlinestöd via chatt, Skype och sms till elever med lång skolfrånvaro.

Antal inskrivna elever: Åtta platser för elever på högstadiet och gymnasiet från hela landet.

Kostnad: 20 000 kronor i månaden, de första två månaderna, sedan 10 000 kr per månad.

Resultat: 56 procent har gått tillbaka till skolan, 12 procent har fått praktikplats.

hemma i minst en termin, men de flesta har längre frånvaro, ibland ända upp till två år. Det är skolan som avgör om vi ska anlitas men den första kontakten tas vanligen via föräldrar eller skolpersonal. Att delta i Oneeighty är frivilligt, ungdomarna måste själva vilja vara med, understryker Marit Sahlström.

Av de omkring 60 elever som Oneeighty har arbetat med sedan starten har 56 procent återvänt till skolan.

- Vi är nöjda med våra resultat, men vi klarar förstås inte av att hjälpa alla. En stor utmaning är att arbeta med icke-kommunikativa barn, barn som har svårt att uttrycka mer än ja och nej i kommunikationen. Då får vi göra ett detektivarbete för att se vad som passar just den eleven.

- Det kan förstås vara mycket svårt att hjälpa någon som har varit borta från skolan i mer än två år. Men det går, bara de får rätt stöd. Eleverna vill komma tillbaka och kämpar på så hårt de kan.

För Jenny Fernström blev kontakten med Oneeighty en avgörande vändpunkt. I dag pluggar hon på folkhögskolan Fridhem i Svalöv och stortrivs.

- Jag fick mycket bra kontakt med mina kontaktpersoner på Oneeighty, de lyckades väcka min lust att återvända till skolan. När de föreslog folkhögskola blev jag alldeles till mig. Jag visste inte ens att det fanns en sådan skolform. I dag är jag helt kär i min skola. Här får jag vara den person jag är - och också vill vara - och nu har det blivit jättekul att plugga, säger Jenny. ●

Undervisning online kan hjälpa fler

Ibland kan det räcka med ett par lektioner i veckan hos oss för att vända frånvaro till närvaro, säger **Torvid Hafström**, VD för Learnox, som ger skolundervisning via datorn.

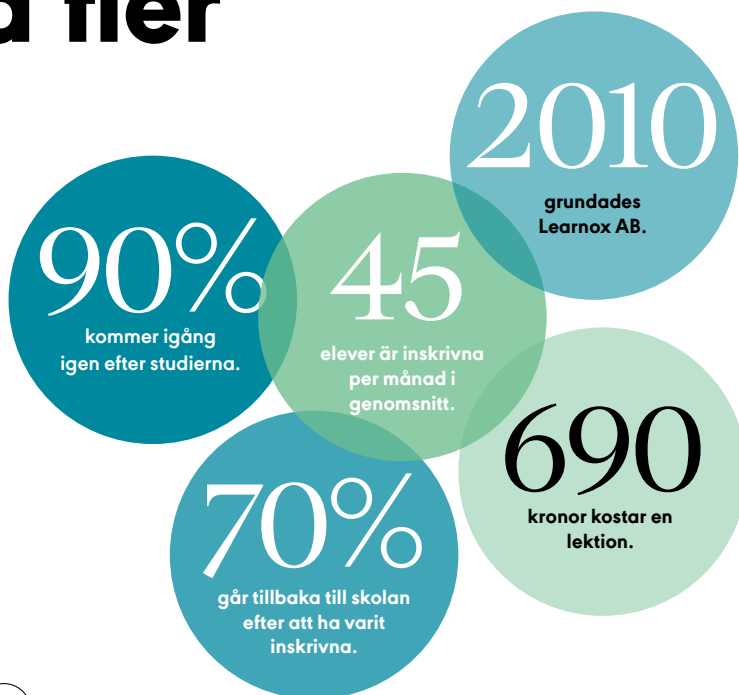
Learnox ägs av Vintertullsskolan i Stockholm, en resursskola som tar emot elever med behov av särskilt stöd. – För att kunna hjälpa ännu fler elever som inte klarar av en vanlig skolmiljö började vi utveckla en digital undervisningsplattform som gör att vi kan nå barn och ungdomar i hela landet, berättar **Torvid Hafström**, som tycker att dagens skola har blivit mycket hårdare än förr.

– Alla klarar inte av att vara i samma maskineri. De som inte passar in riskerar att hamna i ett utanförskap. Men oavsett hur länge en elev varit borta från skolan är det aldrig kört.

LEARNOX FÅR SINA elever via kommunen och skolan, och det är rektor som bestämmer hur stora insatser som behövs.

– Så fort vi blir kontaktade lägger vi upp en plan tillsammans med rektor, en specialpedagog och föräldrarna. Våra insatser är helt beroende av hur lång tid eleven varit hemma från skolan. Ju längre frånvaro desto fler insatser.

Till skillnad från Oneeighy (se artikeln här intill) fokuserar Learnox främst på pedagogiskt stöd till eleven, inte socialt. När man kommit överens om en plan tilldelas eleven en behörig lärare som snabbt börjar med distansundervisning via webben.

– Med vår plattform ser och hör man varandra hela tiden och varje lektion avslutas med en rapport som kan användas som betygsunderlag. När vi börjar vår undervisning befinner sig ofta eleverna fortfarande i hemmet, men målet är att få tillbaka dem i skolmiljö så snart som möjligt.

OM ELEVEN HAR kvar minsta lilla närvaro i skolan sätts stödet in i skolmiljö. Men om eleven har varit borta länge börjar undervisningen via webben.

– Vi är inte i stället för skolan, vi är vägen tillbaka dit, betonar Torvid Hafström.

Hittills har Learnox hållit över 10 000 lektioner till elever i hela Sverige.

– En del är inskrivna en månad, andra ett halvår eller längre. Resultaten visar att vi lyckas få 70 procent tillbaka till skolan. ●

text: Evelyn Pesikan

LEARNOX

► Utbildningsplattformen blev klar 2014. Ägs av resursskolan Vintertullsskolan AB.

Verksamhet: Rikstäckande individuell distansundervisning online.

Antal inskrivna elever: cirka 40–50 i månaden.

Kostnad: 690 kronor per lektion.

Resultat: 90 procent kommer igång med Learnox-studierna, 70 procent återgår till skolan.

Vill du utveckla en tillgänglig lärmiljö?

Specialpedagogiska skolmyndigheten erbjuder kostnadsfritt stöd till dig inom skolan som jobbar för att alla ska få en likvärdig utbildning. Vi erbjuder bland annat:

- ♦ **Fråga en rådgivare**, en tjänst där du får svar på frågor om specialpedagogiska konsekvenser av en funktionsnedsättning. Du hittar oss på www.spsm.se/fragaenradgivare
- ♦ **Hitta läromedel**, en söktjänst med tusentals läromedel för specialpedagogiska sammanhang. Adressen är www.spsm.se/hittalaromedel

♦ **Konferenser, tematräffar och kurser** på olika orter och på distans. Många är kostnadsfria. Titta in på www.spsm.se/kurser

Vi erbjuder också specialpedagogisk rådgivning och utredning i hela landet. På www.spsm.se kan du läsa mer. Där hittar du även massor av inspiration och en film om vad vi erbjuder.

Välkommen

**Specialpedagogiska
skolmyndigheten**

NPF-säkrad skola gillas av alla

Källbrinksskolan i Huddinge kallar sig en NPF-säkrad skola och den gillas av alla elever, även de som inte har någon neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

text: GUNILLA ELDH

På Källbrinksskolan talas det rätt lite om diagnos och mer om behov.

– Man måste inte ha en diagnos för att få tillgång till olika hjälpmedel, berättar **Joanna Lundin**, specialpedagog med inriktning på NPF.

EN FÖRUTSÄTTNING FÖR att "NPF-säkringen" ska fungera är att alla som arbetar på skolan har kunskap, betonar hon. Källbrinksskolan har anlitat Riksförbundet Attentions utbildningscenter och Joanna Lundin föreläser också själv för elever och lärare.

– Det handlar om att tänka om, att använda det vi har på bästa sätt. Bemötande och förståelse är viktiga nycklar. Att ha en chef som vår biträdande rektor, som har en tydlig vision och ett mål med NPF-säkringen, är också en förutsättning för att lyckas, säger Joanna Lundin.

Många särskilda behov redan är tillgodosedda genom det "basutbud" som alla elever har

tillgång till. Dit hör anpassning i alla klassrum med bland annat stolar som fjädrar, ståbord, arbetsbås och säckosäckar.

– Många av våra elever är rastlösa och har oro i kroppen. Då kan det vara lättare att fokusera på uppgiften om man kan röra på sig och byta arbetsställning, säger Joanna Lundin.

ALLA LÄRARE SKA ha en tydlig agenda för lektionen på tavlan. De ska förklara syftet med arbetsuppgiften som också ska ha tydlig början och tydligt slut. Eleverna ska få tydlig feedback och till exempel få hjälp med att dela in arbetsuppgiften i mindre delar om det behövs.

En genomgång får vara max tio minuter i sträck. Ska läraren prata längre får hen bryta av med något annat en stund.

– Hur mycket motorisk oro du än har i kroppen klarar du tio minuters genomgång – om du kan se tiden tydligt. Därför är hjälpmedlet Time-Timer elevernas favorit, säger Joanna Lundin. ●

"På Källbrink är alla välkomna och man får hjälp när man behöver det. Det är tydliga regler men ingen tycker illa om en om man gör något fel. Alla lärare är intresserade och vill ha en relation med sina elever."

Leo, 14 år

Vänd!

Källbrinksskolan delar med sig av sina bästa tips för en skolmiljö som ger studiero för alla elever.

fakta: GUNILLA ELDH *illustration:* JENS MAGNUSSON

1 TYDLIG DAGORDNING PÅ TAVLAN.

Läraren ska ha en tydlig agenda för lektionen på tavlan och förklara syftet med lektionen och enskilda arbetsuppgifter (som också ska ha tydlig början och slut).

2 VISUELLT TIDSHJÄLPMEDEL. Det är lättare att hålla koncentrationen under lärarens genomgång om man ser tiden tydligt på en klocka som Time-Timer.

3 INGA ELEVARBETEN PÅ VÄGGARNA. De kan pocka på uppmärksamhet och störa koncentrationen.

4 ARBETSPLATSER MED VARIATION.

Beroende av arbetsuppgift kan eleverna välja att sitta vid enskilda bord, arbetsplatser i grupp eller arbeta vid ståbord. Variation i arbetsställningen är bra för alla, inte minst för den som har svårt att sitta still.

5 ALTERNATIV TILL VANLIG STOL. Oro och rastlöshet i kroppen kan minska om man får röra lite på sig genom att sitta på en stol med svikt eller på en pilatesboll.

6 SACCOSÄCKAR. Det kan vara lättare att fokusera på till exempel att läsa en längre text om man sitter lite avskilt i en mjuk saccosäck.

7 LUGNA ENHETLIGA FÄRGER. Ett medvetet val av lugnande färg på väggarna kan skapa en mer studiefrämjande atmosfär i klassrum och korridorer.

8 TYDLIG STRUKTUR. Färgkodade scheman i elevskåpen och ämnespärmar i samma färger ger en tydligare struktur i elevernas vardag. I korridorerna kan tydliga klassrumshänvisningar göra det lättare att hitta rätt.

9 ARBETSBÅS. Ibland kan ett arbete kräva lite extra koncentration. Då kan eleverna välja att dra sig undan och arbeta i särskilda bås, som enkelt skapas med flyttbara skärmar (som gärna får vara ljuddämpande).

10 LJUDDÄMPANDE SKÄRMAR. Med hjälp av flyttbara och ljuddämpande skärmar kan man snabbt fixa en lugn arbetshörna i klassrummet. Draperier är ett annat alternativ.

Stora skillnader i livskvalitet hos män med asperger

Psykisk ohälsa hos många, men hälften har god livskvalitet. Det visar en uppföljning av män som fick diagnosen Aspergers syndrom som barn. Var femte uppfyllde inte längre kriterierna för diagnosen i vuxen ålder.

text: GUNILLA ELDH foto: FOTOGRAF CRELLE

En gång autism – alltid autism? Eller kan en diagnos du fått som barn ”växa bort”? Adam Helles och hans forskargrupp vid Gillbergcentrum i Göteborg har gjort en uppföljningsstudie med ett femtiotal män som var bland de första i Sverige att få diagnosen Aspergers syndrom när de var barn från mitten av 1980-talet till början av 1990-talet.

DEN NYA STUDIEN visar att fler än var femte i gruppen, som nu har hunnit bli vuxna, fungerar bättre än väntat – till och med så bra att de inte längre uppfyller kriterierna för diagnosen.

– Att 11 av 50 faktiskt inte längre uppfyllde diagnosen var det mest överraskande fyndet. Men det viktigaste är både hur vanligt det är med psykisk ohälsa och hur stark prediktor psykisk ohälsa är för livskvaliteten, säger Adam Helles, psykolog inom vuxenpsykiatri och habilitering i Linköping och forskare vid CSAN, Centrum för social och affektiv neurovetenskap.

Det finns en utbredd föreställning om att livet för personer med högfungerande autism alltid kommer vara begränsat och vara stöpt i en form, menar han.

– Men den här studien och flera andra

FYRA OMRÅDEN STUDERAS

► Hundra pojkar som fick diagnosen Aspergers syndrom på 1980- och 90-talen i Göteborg har följts under en period av i genomsnitt 19 år. Två uppföljningar har gjorts: 2002–2003 (då deltog 76 personer) och 2011–2013 (då deltog 50 personer).

► Adam Helles avhandling är baserad på fyra delarbeten: diagnostisk stabilitet, psykiatrisk och neuropsykiatrisk komorbiditet och livskvalitet.

► I den nya studien hade de 11 som ingick i gruppen Ej längre autismspektrumdiagnos lägre grad av autismsymtom vid den första uppföljningen när de var runt 20 år, men de flesta uppfyllde då kriterierna för en diagnos.

har visat att livet med asperger kan bli på många olika sätt.

NÄR FORSKARNA GJORDE en ny utredning av de nu vuxna männen gjordes bedömningen utifrån mätbara beteenden och direktobservation av psykolog och psykiater. De intervjuade deltagarna, och i vissa fall föräldrar, och de undersökte symtom, hjälpbehov och psykisk hälsa.

Var femte uppfyllde inte längre kriterierna för den diagnos de fick som barn.

Varför vissa utvecklas åt ett håll där de får mindre svårigheter och trivs med livet är svårt att säga, enligt Helles, men det finns vissa gemensamma faktorer.

– Vi ser att de haft mindre svårigheter i tonåren än övriga i gruppen. Dessutom har de mer sällan utvecklat någon annan psykiatrisk problematik. De har också mer socialt utåtriktade personlighetsdrag och betydligt lägre grad av autistiska symtom.

DE SOM INTE längre uppfyllde kraven för diagnos hade haft som mål att försöka passa in och därför hade de tränat aktivt på socialt samspel.

– Liksom alla andra utsätts de för situationer där de får träna på sociala färdigheter och misslyckas på vägen. Men de här barnen behöver mer hjälp från omgivningen för att få en lagom balans mellan framgång och misslyckanden. De som är i de här barnens närhet behöver vara tydliga, strukturerade och förutsägbara, för det underlättar en positiv utveckling, säger Adam Helles.

Omkring hälften av deltagarna i studien skattade sin livskvalitet som god. ►

– De som hade klarat sig från psykisk ohälsa var rätt så nöjda med sitt liv och trivdes och mårde bra. Man skulle ju önska att det var fler, hälften känns inte tillräckligt.

Två personer hade en depression och en hade diagnosen adhd.

– Även om man inte längre har kvar kärnsymtomen i den funktionsnedsättning man hade som barn, kanske man fortfarande har en skörhet och andra problem. De kanske inte uppfyller aspergerdiagnosen men har andra symptom. Det här är ju en grupp med extremt mycket psykisk ohälsa.

EN FÖRUTSÄTTNING FÖR att personer med högfungerande autism ska få bättre livskvalitet är att de får behandling för psykisk ohälsa, anser Adam Helles.

– Man tror att personer med autism skulle vara missnöjda med sina liv, men det är de som har autism och adhd, autism och depression eller autism och tvång som mår dåligt. Det är viktig kunskap, inte minst för att vi delar upp detta i vården, att vi skiljer mellan diagnosen och funktionsnedsättningen och psykisk ohälsa. De bOLLAS runt mellan habilitering och psykiatri, men man måste jobba med både och.

Personer med asperger är en högriskgrupp när det gäller självmord och vården behöver bli bättre på att fånga upp dem, betonar Helles.

– Vi är generellt ganska dåliga på att säga vem som kommer att begå självmord, men personer med asperger har ett lite annat tänkande kring självmord, mer rationellt. Väldigt många är väldigt sanningsenliga, så man måste fråga rakt ut, ”kommer du

att ta livet av dig”. Då svarar de antagligen ”nej, det kommer jag inte att göra” eller ”ja”. Många behandlare är inte vana vid att det lönar sig att vara så rak i kommunikationen, säger han.

ADAM HELLES EFTERFRÅGAR liknande uppföljningar med kvinnor, inte minst för att det finns kända skillnader mellan könen. Kvinnor får exempelvis oftare diagnos senare och har en partner och barn. Dessutom är ätstörning och självskadebeteende vanligare bland kvinnorna.

– Många kvinnor berättar också att de är duktigare på att maskera sina svårigheter. Det är svårt att säga om det är faktorer som skulle kunna påverka långtidsprognosen för kvinnor med asperger och om prognosen skiljer sig från mäns, säger Adam Helles.

Att få veta resultatet av studien var ett erbjudande till deltagarna. Några av dem ville få sin diagnos omprövad.

– I de fall vi tog bort diagnosen ville vi att föräldrar skulle bekräfta våra resultat, förutsatt att de var i livet och att deltagaren accepterade deras medverkan.

ATT TA BORT en diagnos är inte helt okomplicerat, påpekar Adam Helles. Man kan bli av med det stöd som är förutsättningen för att man ska fungera så bra som man gör.

– Många av de som ifrågasätter sin diagnos är också de som bäst behöver den, som har symptom som väl stämmer överens med diagnosen. De vill bli av med diagnosen för att de tycker att samhället behandlar dem illa. I deras värld är det inte asperger som är problemet, utan att vi andra inte har asperger. ●

Läs mer:
Adam Helles avhandling *Asperger syndrom in males over two decades* (2016). hdl.handle.net/2077/42343

Svåra dilemman i LSS-boenden

Personal i LSS-bostäder hamnar ibland i svåra dilemman. Vad ska man till exempel göra om brukaren äter sig till ohälsosam övervikt eller dricker alkohol och utsätter sig för fara?

I rapporten *Självbestämmande – ett dilemma i gruppboendena*?

(FoU Södertörns skriftserie 149/16) resoneras om krocken mellan kravet på att stärka de boendes rätt att själva bestämma och skyldigheten att se till att de mår bra.

Rapporten bygger på intervjuer med brukare och personal. Den avslu-

tas med slutsatsen att när brukare inte gör som personalen vill kan det vara deras sätt att försöka öka sitt handlingsutrymme och hävda sin existens.

Rapporten kan laddas ner från fou-sodertorn.se

Text: Anna-Britta Ståhl

"Det fanns inga kriterier"

3 frågor till

SvenOlof Dahlgren,
psykolog

SvenOlof Dahlgren var en av de första i Sverige som utredde barn med Aspergers syndrom på 1980-talet. Han arbetade med psykiatrikern Christopher Gillberg på den utredningsavdelning i Göteborg där barnen i Adam Helles studie fick sin diagnos.

1 Hur gick det till när de pojkar som ingår i Adam Helles studie fick diagnosen Aspergers syndrom på 1980-talet?

– Det fanns inga officiella kriterier på Aspergers syndrom då. 1989 kom den definition av Carina och Christopher Gillberg som Helles har studerat. De första internationellt accepterade definitionerna kom först 1994. Hans Asperger beskrev noggrant särdragen hos ett antal pojkar som han mötte i sin verksamhet i Österrike. I början av 1980-talet publicerade den engelska psykiatern Lorna Wing en artikel där hon systematiserade hans beskrivningar utifrån sex olika symtomområden.

– Vi bedömde helt enkelt om barnen som uppfyllde diagnosen autism, enligt diagnosmanualen DSM-III, bättre passade in på **Hans Aspergers** egna beskrivningar och på beskrivningarna i Lorna Wings artikel än på kriterierna i DSM-III.

2 Varför var det så få flickor som fick diagnosen i början?

– Antagligen berodde det på att Hans Aspergers beskrivningar

utgick ifrån pojkar och han skrev att det var betydligt fler pojkar som hade Aspergers syndrom. Men om jag kommer ihåg rätt så tror jag att vi redan då ställde diagnosen Aspergers syndrom på ett fåtal flickor.

3 Du har disputerat på autism, arbetat med webbplatsen Autismforum, och står bakom flera kunskapsöversikter om autism, bland mycket annat. Hur kommer det sig att du ägnat större delen av ditt liv åt autism?

– Det är mötet med personer som har autism som gjort det så intressant. Det började redan när jag arbetade som sjukhusfotograf och skulle ta bilder av en flicka med autism. Hon reagerade inte alls som förväntat och det väckte min nyfikenhet.

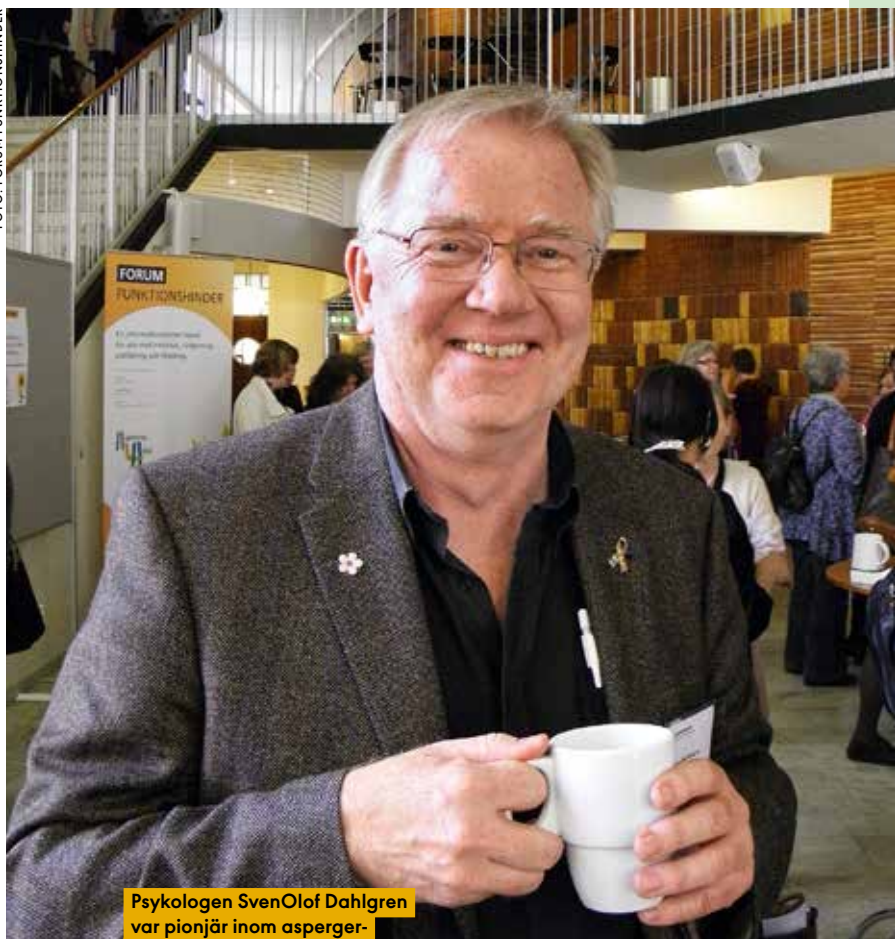
text: Gunilla Eldh

Lyssna på:

SvenOlof Dahlgren samtalar om autism tillsammans med Jill Carlberg i podden Funka olika. [Funktion.se](https://funktion.se) eller hos Podbean.

FOTO: FORUM FUNKTIONSHINDER

Psykologen SvenOlof Dahlgren var pionjär inom aspergerdiagnostiken i Sverige.

Jessica Arvidssons insamlade datamaterial gör före detta elever i gymnasiesärskolan synliga i den officiella statistiken.

Gymnasiesärskolan – och sen då?

Var fjärde elev som har gått ut gymnasiesärskolan varken studerar, förvärvsarbetar eller deltar i daglig verksamhet. Det visar den första uppföljningen av elever i gymnasiesärskolan i Sverige.

text: GUNILLA ELDH foto: JOACHIM BRINK

Gymnasiesärskolan är en skolform för ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning. Tidigare har man inte vetat vad ungdomarna gör efter att de har tagit studenten. Men nu är det möjligt tack vare ett nytt nationellt register, HURPID University Register on Pupils with Intellectual Disability.

Jessica Arvidsson är forskare och lektor vid Högskolan i Halmstad. För att få en bild av sysselsättningen efter gymnasiesärskolan har hon samkört data från HURPID

med två andra nationella register: Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA-registret) och LSS-registret.

Jessica Arvidsson presenterar resultatet i sin avhandling. Den ger en ögonblicksbild av sysselsättningen under 2011 bland 12 269 elever som gick ut mellan 2001–2011. Av dessa har omkring 22 procent ett förvärvsarbete, de flesta med någon form av lönesubvention. Drygt 6 procent studerar vid till exempel folkhögskola eller komvux/särvux. Knappt 50 procent av de unga har sin sysselsättning på en daglig verksamhet.

– Det är färre än väntat. Tidigare har man trott att daglig verksamhet gäller för de flesta som gått ut gymnasiesärskolan, säger hon.

DAGLIG VERKSAMHET KAN se väldigt olika ut, men alla som har den formen av sysselsättning får försörjningsstöd. Det kan vara allt från att plocka varor på Ica till att delta i en konstnärlig verksamhet. Variationen behövs eftersom gruppen är så heterogen. Verksamheterna behöver matcha olika förhållanden, säger Jessica Arvidsson.

Nästan var fjärde person, 24 procent, visade sig varken visade sig varken förvärsarbete, studera eller vara inskriven i daglig verksamhet. Det innebär att fler än tre av fyra unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning står utanför den ordinarie arbetsmarknaden.

De som varken arbetar, studerar eller har daglig verksamhet är enligt registret ”någon annanstans”. Hur sysselsättning och livssituation ser ut i den gruppen ska undersökas i ett annat avhandlingsprojekt vid Halmstads universitet.

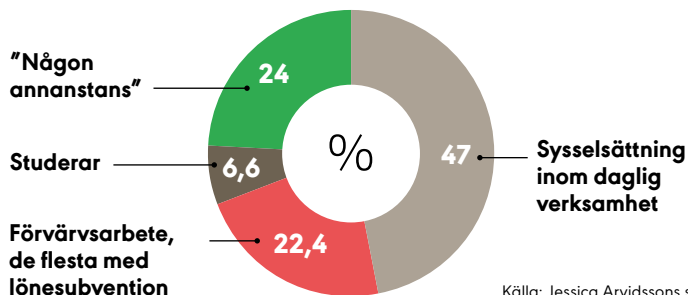
– Det kan innebära att de har någon typ av försörjningsstöd, de kan vara försörjda av föräldrar eller vara föräldralediga.

DET KAN FINNAS flera orsaker till att de som gått i gymnasiesärskolan hamnar mellan stolarna, menar Jessica Arvidsson.

– Om man har gått i svensk gymnasiesärskola som ligger nära det vanliga gymnasiet är det lätt att hamna mittemellan – var har jag min identitet? Efter skoltiden kanske man inte vill definiera sig utifrån

EFTER STUDIerna

Sysselsättningen 2011 bland elever som gick ut gymnasiesärskolan 2001–2011

Källa: Jessica Arvidssons studie

sin funktionsnedsättning och inte söka sig till den typen av verksamhet. Samtidigt har man heller inte behörighet till högre utbildning eller formella meriter som räcker till ett arbete.

Av de 2 745 personer som gått ut särgymnasiet och som hade ett förvärvsarbete 2011 var 70 procent män och 30 procent kvinnor, visar studien.

– De generella könsskillnader som finns på den svenska arbetsmarknaden är ännu tydligare bland unga kvinnor och män med intellektuell funktionsnedsättning, till exempel när det gäller sysselsättningsgrad och yrkeskategorier. En bidragande orsak kan vara valet av studieväg, tror Jessica Arvidsson.

– Männerna har ju ofta gått pojkkodade program och tidigare forskning visar att de har praktik på riktiga arbetsplatser redan under skoltiden, medan tjejer ofta gör praktik i till exempel skolkafeterian. De kan också ha ett större behov av att manifesteras sig utifrån de traditionella könsrollerna: män i arbetsrollen och kvinnor i mammarollen.

DET NYA NATIONELLA registret HURPID innehåller slutbetyg för elever som gick ut gymnasiesärskolan 2001–2011. Under datainsamlingen visade det sig att betygsdokument från hela årskurser saknades i arkiven hos en del kommuner.

– Vissa hade inte ens upprättat betygen. På en del skolor hänvisade man till personalomsättning. Det säger något om förväntningarna på livet efter skoltiden. ●

STUDIEN

► Det nya nationella registret HURPID – Halmstad University Register on Pupils with Intellectual Disability – innehåller slutbetygen från 12 269 elever i gymnasiesärskolan.

► I sin avhandling samkörde forskaren Jessica Arvidsson HURPID med två nationella register: Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA-registret) och LSS-registret. Avhandlingen ger en ögonblicksbild av den eftersärgymnasiala sysselsättningen under 2011 bland de personer som gått ut mellan 2001–2011.

Läs mer:

<http://hh.diva-portal.org/smash/get/diva2:920464/FULLTEXT03.pdf>

Patrik Johansson
åker ofta ut till boenden
för att ta reda på mer
om patientens liv.

Psykologen

Ett kreativt detektivarbete. Så beskriver Patrik Johansson sitt arbete vid Habiliteringscenter Bromma, där han är en av fyra psykologer.

text: MAJA LUNDBÄCK foto: SAMIR SOUDAH

”Jag gillar bredden och att jag får träffa så många olika patienter och personalgrupper. Det är som ett detektivarbete att åka ut och göra en kartläggning.”

Vad jobbar du med?

– Jag träffar vuxna med intellektuell funktionsnedsättning med eller utan autism för enskilda samtal. Jag träffar också personer som endast har rörelsenedsättning, men i den gruppen är det få som söker psyko-loghjälp via habiliteringen. Jag ger också konsultationer till personalgrupper. Då handlar det om att ge kunskap om funktionsnedsättningen och dess konsekvenser, men också hjälpa till med problem kring en patient. Då börjar jag alltid med en kartläggning och oftast träffar jag patienten.

Hur hittar patienterna dig?

– En del patienter söker själva. De är medvetna om att habiliteringen finns och att de vill träffa en psykolog för att prata känslor, relationer eller jobbiga tankar. Andra med svårare intellektuell funktionsnedsättning kan komma till mig om de har betett sig underligt eller utagerande på ett boende. Då kan en god man skicka en ansökan tillsammans med personalgruppen.

Vilka andra yrkesgrupper jobbar hos er?

– Här jobbar också arbets-terapeuter, logopeder, sjukgymnaster och kuratorer. Vi jobbar oftast tillsammans i team när vi åker ut på konsultationer.

Hur många gånger träffar du samma patient?

– En del träffar jag bara tre, fyra gånger under en kort period medan

jag kan träffa andra patienter tio till femton gånger under tre terminer.

Hur ser din arbetsvecka ut?

– Jag har tolv bokade besök den här veckan, sju av dem är enskilda samtal med patienter och tre är nätverksmöten, som kan handla om att jag träffar psykiatrik eller kommunen. Just den här veckan har jag däremot ingen konsultation med någon personalgrupp. Jag jobbar även som barnsamordnare, vilket kan innebära att jag träffar föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar.

Vad är det bästa med ditt jobb?

– Jag gillar bredden och att jag får träffa så många olika patienter och personalgrupper. Det är som ett detektivarbete att åka ut och göra

PATRIK JOHANSSON

Arbetsplats: Psykolog vid
Habiliteringscenter Bromma.

Ålder: 44 år.

Utbildning: Psykolog-
programmet i Uppsala.

en kartläggning. Först kommer det in en fråga om jag kan komma till ett boende för att ge råd och stöd kring en patient som betar sig på ett visst sätt. Då åker jag ut dit för att ta reda på

mer om hur både funktionsnedsättningen och personens dagar ser ut. En annan del av jobbet som jag gillar är när jag i samtal behöver använda olika former av kognitivt stöd så att det blir förståeligt hur situationer, känslor, tankar och beteenden hänger ihop. Det innebär att jag hela tiden behöver vara kreativ och anpassa visuella stöd.

Vilken är din största utmaning i jobbet?

– Ibland tar det lång tid innan jag får grepp om vad det egentligen är som gnager hos patienten. Om det är själva funktionsnedsättningen som patienten brottas med, eller om det är något som har hänt.

Vad anser du borde förändras inom habiliteringen?

– Jag saknar fortfarande verktyg för att tydliggöra effekterna av våra insatser. Det behövs instrument för att bedöma hur patienterna mår från början och hur de mår när vi är färdiga.

När jag började kändes det också som att varje psykolog arbetade med sin egen verktygslåda, men det har förändrats till det bättre. ●

Samtalsmattan är ett av Patrik Johanssons arbetsverktyg. Den hjälper patienter att uttrycka åsikter och delta i samtal.

FAMILJE- KALENDER

Ett bra sätt att se vad alla i familjen gör under veckan.

ANSLAGS- TAVLA I HALLEN

Samla viktig information, till exempel inköpslista och kallelser.

PLATS FÖR RÄKNINGAR

Alla räkningar synliga på ett ställe gör det enklare att komma ihåg dem.

LÅDA FÖR PRYLAR

Bestäm en särskild plats där nycklar och plånbok alltid kan ligga.

SITUATIONS- KARTA

Bra att ha en aktuell pratkarta redo för aktiviteter utanför hemmet.

Vad ska jag ta med mig?

Sätt fast en packlista med bilder på en nyckelring på ryggsäcken.

Enkel smartphone

Ett exempel på en förenklad smartphone från Doro med stora ikoner, bra ljud och hjälpsamma funktioner. Det är lätt att dela bilder med vänner och ladda ner appar från Google Play.

Sakletare

Med en sändare i handen och en mottagare på nyckelknippan går det att lokalisera var nycklarna är. Finns till exempel hos Kjell & Company.

Tio smarta tips för hallen

Praktiska prylar och roliga lösningar kan göra vardagen enklare för människor med funktionsnedsättning. Arbetsterapeut **Åsa Wettborn** och logoped **Lena Lindberger** ger sina bästa tips från StoCKKs visningsmiljö.

text: ANNA BRATT foto: CAMILLA LINDQVIST

När ska jag gå till bussen?

Gå hemifrån	Bussen går
9.10	9.20
9.30	9.40
9.50	10.00
10.10	10.20
10.30	10.40

När ska jag gå till bussen?

Det är bra att veta när man måste gå hemifrån för att hinna med bussen eller annat färdmedel.

Lathundar för inköp

Ha små kort med viktig information för inköpen redo att ta med i plånboken.

► StoCKK står för Stockholm Center för Kommunikativt och Kognitivt stöd. Centret ger information, utbildning och stöd. [Läs mer på \[habilitering.se/stockk\]\(http://lasmerpa.habilitering.se/stockk\)](http://lasmerpa.habilitering.se/stockk)

Böcker om mångfald och superkrafter

Helena Hallgren tipsar om läsvärda böcker som har koppling till olika funktionsnedsättningar.

text: HELENA HALLGREN

Helena Hallgren är bibliotekarie på Forum Funktionshinders bibliotek, som du kan läsa mer om på forumfunktionshinder.se

FOTO: ANNA MOLANDER

MISSA INTE!

Författarträff med Christina Renlund 2 oktober.

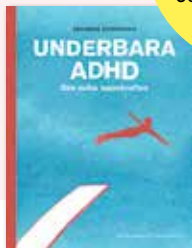
Se habilitering.se/kalendarium

Mångfald i skolan

David Mitchell
(Natur & Kultur, 2017)

En bok om hur skolan kan välkomna alla. Enligt författaren blir skolan rättvis och demokratisk först när alla elever omhuldas av undervisningen. Boken tar upp ämnen som kön, klass, etnicitet och funktionsolikheter. David Mitchell reflekterar även runt mångfald ur ett normkritiskt perspektiv. Han ger evidensbaserade praktiska verktyg för att ge en undervisning som kan inkludera alla elever.

Underbara adhd: den svåra superkraften

Georgios Karpathakis
(Max Ström, 2017)

I Underbara adhd berättar författaren om koncentrationssvårigheter, problem i skolan, missbruk, utmaningarna i att hitta rätt jobb och om spruckna relationer. Men adhd kan också vara en drivkraft. Boken är personlig utan att försköna. Författaren tipsar om hur man kan göra adhd till en styrka. Boken innehåller också texter av psykologen David Edfelt och läkaren Annika Brar.

Du får väl säga som det är

Christina Renlund, red.
(Vulkan, 2017)

24 starka och gripande berättelser om att vara familjemedlem eller närstående till någon med sällsynt diagnos eller funktionsnedsättning. Föräldrar skriver om kärlek, sorg, relationer och människovärde. Syskon berättar om sin uppväxt, och mor- och farföräldrar skriver om oro och stolthet.

Våra liv: vuxna med ryggmärgsbråck tar plats

Renee Höglén
(Migra, 2016)

Boken handlar om de första personerna med ryggmärgsbråck som nu blivit medelålders eller äldre. Renée Höglén är förälder till en vuxen son med ryggmärgsbråck. Hon beskriver sitt eget föräldraskap och om de iakttagelser hon gjort sedan 1970-talet om att vara anhängig och vistas i en funktionsvärld. Boken innehåller även personliga berättelser av vuxna med ryggmärgsbråck.

Två världar möts. Att leva med Aspergers syndrom.

Föreläsaren och vaktmästaren Andreas Brunnström har tillsammans med författaren Anna-Maria Stawreberg skrivit en bok om hur det är att ha Aspergers syndrom. Vi bad Maria Fleron, kurator vid Habiliteringscenter Linde, att läsa boken.

Boken handlar om:

Den ger en bild av Andreas Brunnströms upplevelse av hur det är att växa upp, gå i skola och söka arbete i ett samhälle som inte alltid har kunskap om eller förståelse för hans funktionsnedsättning.

Aha-upplevelse:

Det är så tydligt i boken hur viktigt det är att ha en samtalspartner, som kan hjälpa till att sortera tankar så att man inte fastnar i ältande eller hamnar i en återvändsgränd.

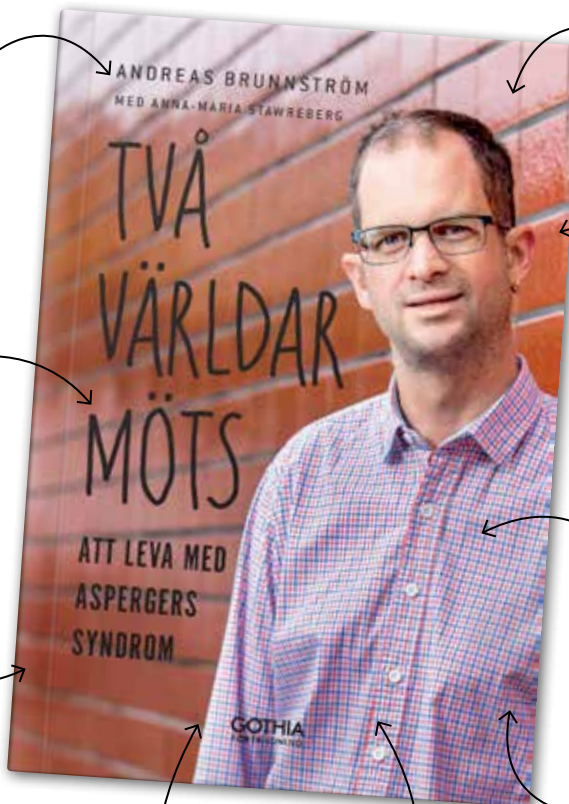
Tänkvärd mening:

"Träna dig en dag på att uttrycka dig rakt, med finess! (...) Det går alldeles utmärkt att vara tydlig utan att vara oartig."

Marias betyg:

En lättläst bok, som ger EN bild av hur det är att ha asperger.

Intressant fråga 1:

Andreas Brunnström tipsar om hur bra det är att skriva ner sina tankar. Det har gjort det möjligt för honom att sortera sina tankar och lägga saker åt sidan.

Jag hade gärna läst mer om:

Jag hade gärna läst om hur han faktiskt gjorde för att förverkliga sina drömmar, till exempel att bli föreläsare och hundägare.

Intressant fråga 2:

När Andreas Brunnström beskriver sin uppväxt inser man att kunskapen och acceptansen är större i dag än när han fick sin diagnos 1997. Men samtidigt har kraven och tempot i samhället ökat.

Därför skrev författarna boken:

De vill skapa förståelse för hur det är att leva med asperger, och hjälpa människor med funktionsnedsättningen (och deras anhöriga) att få en bättre vardag.

Det här gillar jag:

Andreas Brunnström berättar om sina drömmar, och att han lyckas förverkliga dem. Det är inspirerande och ger hopp. Det går att ta sig ur det som är svårt, och i stället ägna sig åt det som gör livet värt att leva.

Det här gillar jag inte:

Jag hittade flera faktafel om diagnosen, till exempel hänvisar de till den äldre diagnosmanualen DSM-IV i stället för DSM-V. Det borde ha uppdaterats inför utgivningen.

Läs mer:

Fler lästips på habilitering.se/forum-funktionshinder

Frågor + svar

Tina Rosén
delar med sig
av frågor som
kommer till
Forum Funktionshinders
frågetjänst.

**HAR DU NÅGOT
DU VILL HA SVAR PÅ?**

Ring 08-123 350 10
eller mejla till
forumfunktionshinder.slo@
sll.se

? Jag behöver en lyft
för att kunna simma
i en bassäng. Finns det
simhallar som har det?

Svar: Ta kontakt med en fritidskonsulent i din kommun. Om du bor i Stockholms län kan du också leta information själv på webbplatsen Fritidsnätet.

➤ fritidsnatet.se

? Finns det information på lättläst svenska om rökning och att sluta röka?

Svar: Ja, på Landstinget i Sörmlands webbplats finns information på lättläst svenska om hur man slutar röka. Den lättlästa boken Må så gott av Kerstin Lindblad handlar om mat, motion, vila och stimulans för att leva ett hälsosamt liv. I boken finns ett avsnitt om tobak, alkohol och narkotika.

➤ landstingetsormland.se
(sök på "vill du sluta röka")

➤ lattelastabocker.se

? Hur hittar jag en bra skola för min åttaårige son som har Aspergers syndrom?

Svar: Ta kontakt med din kommun och beskriv din sons behov. En del intresseorganisationer kan också ha information om olika skolor.

? Jag är pappa till ett barn som har flera funktionsnedsättningar och han kommer alltid att behöva stöd och hjälp. Jag undrar vilket stöd jag kan få av samhället?

Svar: Det finns stöd att få från flera håll. Om du har kontakt med habiliteringen kan du få information om vilket stöd som du kan ansöka om, till exempel ekonomiskt bidrag hos Försäkringskassan. Du kan även ansöka om anhörigstöd från habiliteringen i form av till exempel en samtalskontakt. Du kan fråga din kommun om de har en så kallad anhörigkonsulent som kan ge dig mer information om vad kommunen kan erbjuda: till exempel stöd som du kan ansöka om, samtal, rådgivning och anhörigträffar.

? Hur kan jag göra en lex Maria-anmälan?

Svar: Om du är vårdpersonal kan du göra en anmälan enligt lex Maria till Inspektionen för vård och omsorg (IVO). Det kan vara händelser som har medfört eller hade kunnat medföra en allvarlig vårdskada. Om du som patient har klagomål kan du vända dig till Patientnämnden.

➤ ivo.se

➤ sll.se (sök på patientnämnden)

? Finns det information på lättläst svenska om god man/förvaltare?

Svar: Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare (RFS) har tagit fram två foldrar som går att beställa, ladda ned eller lyssna på. Du kan också fråga kommunen du bor

i eller habiliteringen om de har lättläst information.

➤ rfs.se (sök på Rollkolls informationsmaterial)

? Vi ska åka till Stockholm på semester i sommar. Vilka museum är tillgängliga för personer som använder rullstol?

Svar: På Funktionshindersguiden finns en lista på tillgängliga museer. Ni kan även läsa om tillgänglighet på museernas webbplatser.

➤ funktionshindersguiden.se
(se under rubriken fritid)

? Min son som har en intellektuell funktionsnedsättning vill åka på kollo på sommarlovet. Var hittar man information om kollo?

Svar: Ta kontakt med din biståndsbedömare eller LSS-handläggare i din kommun, så kan de informera om olika kollar. På Funktionshindersguiden finns en lista på olika kollar som din son kan söka till. Om du bor i Stockholms län kan du också leta efter information på Fritidsnätet.

➤ funktionshindersguiden.se
(sök på kollo)

➤ fritidsnatet.se

? Jag har hört att det är fritt val av hjälpmedel i Stockholms län, vad innebär det?

Svar: I stället för att låna ett hjälpmedel av landstinget kan du köpa ett eget med hjälp av en rekvisition, om en förskrivare bedömer att det är lämpligt. Du kan då välja ett hjälpmedel som inte finns i landstingets ordinarie utbud. Du behöver själv betala den eventuella

”Den lättlästa boken *Må så gott* av Kerstin Lindblad handlar om mat, motion, vila och stimulans för att leva ett hälsosamt liv.”

mellanskillnaden om det du väljer är dyrare än det ordinarie utbudet. Du kan få fritt val av hjälpmedel om du har en rörelsenedsättning, synnedsättning eller hörselnedsättning. Läs mer på 1177 Vårdguiden.

► 1177.se (sök på fritt val av hjälpmedel)

? Jag har ett 6-årigt barn som har autism och vi ska börja på ett habiliteringscenter. Jag vill berätta för mitt barn vad man gör där, finns det information för barn?

Svar: Ja, vi har en app som heter ”Undra besöker habiliteringen”. Den kan laddas ner till läsplatta och mobil. Du kan också hitta Undra på webbplatsen habilitering.se/undra.

Undra är en liten superhjälte som tar reda på saker som barn med funktionsnedsättning undrar över. Barnen får följa med på ett besök på habiliteringen bland mekaniska hästar, känslkort och färgglada såpbubblor.

► habilitering.se/undra

FOTO: SHUTTERSTOCK

En funktionsnedsättning kan vara skäl till att man bortser från kunskapskrav i betygssättningen, till exempel i idrott.

? Jag jobbar som idrottslärare. Hur ska jag kunna sätta betyg på en elev med autism som inte vågar vara i vattnet i simbassängen?

Svar: Skolverket rekommenderar lärare att samråda med andra berörda lärare och rektor för att bestämma om man ska använda sig av den så kallade undantagsbestämmelsen. Den innebär att läraren har möjlighet att bortse från enstaka delar

av kunskapskraven vid betygssättningen om det finns särskilda skäl, till exempel en funktionsnedsättning. På Skolverkets webbplats kan du få mer information.

► skolverket.se (sök på elever med funktionsnedsättning och betyg)

Välkommen till oss!

Habilitering & Hälsa erbjuder råd, stöd och behandling till barn och vuxna med funktionsnedsättning. Vi ger också råd och stöd till närstående och personal i patientens närmiljö.

Vi har runt 40 mottagningar i Stockholms län. Här arbetar arbets-
terapeuter, logoped, psykologer, fysioterapeuter/sjukgymnaster,
socioekonomer och specialpedagoger. Du hittar kontaktuppgifter på
habilitering.se/mottagningar

HABILITERINGSCENTER

Det finns 15 habiliteringscenter i Stockholms län.

Här tar vi emot barn och vuxna med funktionsnedsättning, till exempel intellektuell funktionsnedsättning, rörelsenedsättning, flerfunktionsnedsättning och autismspektrumdiagnos.

SPECIALISERADE MOTTAGNINGAR

Adhd-center

Aspergercenter

Autismcenter små barn

Center för sinnesstimulering, Lagunen och Korallen

Dövblindteamet

Dövteamet

Forum Funktionshinder, informationscenter

Habiliteringsenheterna Djupdal och Årsta

Hjärnskadecenter

Internethabiliteringen

Kris- och samtalsmottagningen för anhöriga

Postoperativa behandlingsenheten

Psykoterapimottagningen Linden

Safiren, boende för barn

StoCKK, Stockholm Center för Kommunikativt och Kognitivt stöd

Taltjänst

Tittut spädbarnsverksamhet

UNG samtalsgrupper

Kontakta oss!

Forum Funktionshinder är Habilitering & Hälsas informationscenter som är öppet för alla. Vår frågetjänst svarar på frågor om habilitering, mottagningar och samhällets övriga stöd till personer med en funktionsnedsättning.

E-POST: forumfunktionshinder.slso@sll.se

TELEFON: 08-123 350 10

Öppet helgfri vardag kl 08.30–16.30

habilitering.se/forumfunktionshinder

Prenumerera på våra nyhetsbrev

Habilitering & Hälsa har flera nyhetsbrev, bland annat om kurser och arrangemang.

habilitering.se/nyhetsbrev

Dilemmat

Du ska ge behandling till en patient som har annat modersmål än svenska. Du bedömer att det behövs en tolk. Patienten tackar dock nej till tolk. Vad gör du?

Berättat för: ANNA BRATT foto: ANNA MOLANDER

Behandlaren

"Det kan vara lättare att ta hjälp av en tolk som inte är i rummet."

Helena Nordlund

Sjukgymnast,
Habiliteringscenter Järva

Det är viktigt att försöka förstå orsaken till att patienten inte vill ha tolk. Vi erbjuder ibland telefontolk. Det kan vara lättare att ta hjälp av en tolk som inte är i rummet. Jag brukar också informera om att det är viktigt för mig att ha tolk för att jag ska förstå och kunna ge en god behandling.

Om man ändå inte vill ha tolk får jag fundera på alternativa sätt att kommunicera. Kan det fungera med bilder? Vilken behandling kan jag i så fall ge som ger säker vård?

Det är positivt att patienter vill föra samtalet själva på svenska, men det måste vägas mot patientsäkerheten. Om jag har träffat patienten flera gånger ökar min kunskap om i vilka sammanhang vi är hjälpta av tolk.

"Först bör man ta reda på varför patienten inte vill ha tolk."

Nilgün Öktem

Sjukvårdsauktorerad tolk,
Transvoice

Först bör man ta reda på varför patienten inte vill ha tolk. Om patienten inte anser sig behöva tolk kan behandlaren föreslå att på prov ta med en tolk som översätter vid behov.

Om patienten anser sig ha dålig erfarenhet av tolk kan man föreslå att prova igen med en sjukvårdsauktorerad tolk. Tyvärr finns inte sådana för alla språk. Man kan alltid rådgöra med tolkförmedlingen om lämplig tolk. Det är bra att fråga om det är någon särskild tolk patienten inte vill ha. Om det är en liten språkgrupp är det bra att anlita en tolk från en annan del av landet, till exempel via telefon.

Både behandlare och tolk bör vara finkänslig och visa respekt för oviljan mot tolk.

Tolken

Patientsäkerhetssamordnaren

"Det är viktigt att patienten förstår att tolken har tystnadsplikt."

Signhild Engerö

Patientsäkerhetssamordnare,
Habilitering & Hälsa

Man kan förklara för patienten att jag som behandlare behöver tolken för min skull. För att jag vill vara helt säker på att jag förstår hur patienten menar, och att jag då kan ge patienten en god och säker vård. Det är viktigt att patienten förstår att tolken har tystnadsplikt och man kan upplysa om att detta är det arbetssätt vi har för att säkerställa vården.

Många misstag inom vården uppstår på grund av missförstånd i kommunikationen. Det tar tid för vården och kan i värsta fall ge upphov till vårdskada för patienten. Vården blir ofta försenad på grund av tolkproblem. De flesta patienter blir tacksamma över denna omtanke, om man bara förklarar nog.

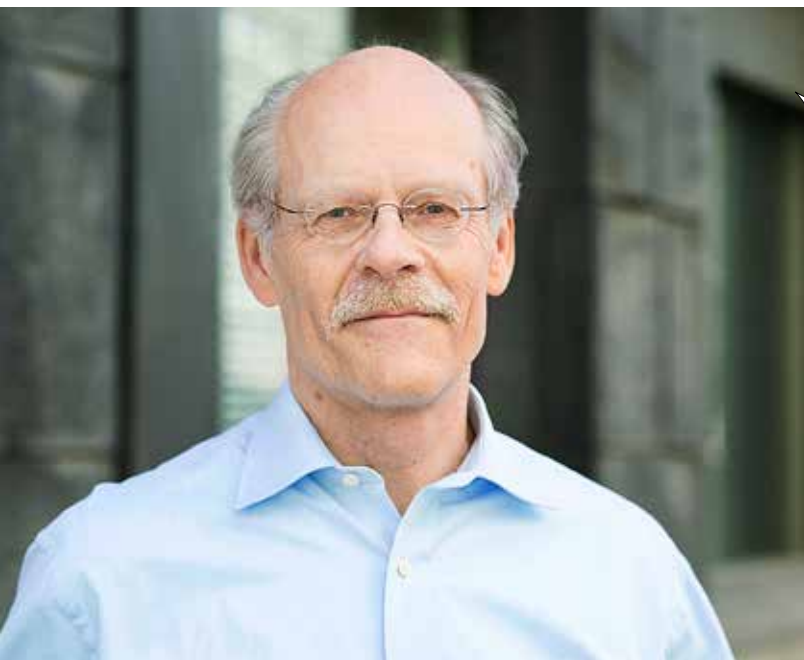

FOTO: SANJA BIRGERSDOTTER

Det finns plats för alla

UNDER ETT LÅNGT yrkesliv i Sverige och utomlands har jag många gånger deltagit i beslut som både är svåra och har stor ekonomisk betydelse för många människor. Det beslutsfattandet kan ofta uppfattas som ganska abstrakt ända tills den egna ekonomin påverkas och diskussionen sätter fart vid köksborden.

EN HELT ANNAN typ av beslut fattas i vården där responsen är omedelbar och ofta rör enskilda individer. På ett mer personligt plan har jag erfarenhet av den sortens beslut eftersom vi har en dotter med funktionsnedsättning. Det har varit en lång resa med både bekymmer och glädjeämnen. Det är en sak att, säg, ta över en bank med problem och en helt annan sak

Stefan Ingves
är chef för Sveriges
Riksbank.

Visste du att...

Med appen **Kolla pengarna** kan personer med nedsatt syn skanna sedlarna och då berättar Stefan Ingves vilken valör det är.

att inse att ens eget barn har en funktionsnedsättning som kräver omvårdnad och insatser utanför hemmet.

Under årens lopp har det varit en ganska snårig väg när det gäller att hitta rätt i vården. Trots att vårt samhälle har stora resurser har det inte alltid funnits ett samlat ansvar och en helhetssyn, och det fastän alla inblandade instanser menar väl. Samtidigt har hoppen mellan samhällsfrågor i vid mening och frågor om funktionshindrades välfärd varit berikande. Alla människor är olika och det gäller att hitta ett bra liv för alla. Det är mera meningsfullt att fokusera på vad människor kan än vad de inte kan.

MED DET SYNSÄTTET och lite sökande går det att hitta en meningsfull plats för alla. Då och då när jag hälsar på vår dotter som bor hos antroposoferna i Järna följer jag med till ladugården tidigt på morgonen. När vi stiger in genom dörren börjar "körslaget" när vår dotter med van hand utfordrar djuren. Alla djuren brölar på sitt sätt för de vet att det är mat på gång. Hon är nöjd och djuren är nöjda. Ett bra exempel på när det efter en del sökande finns plats för alla.

Stefan Ingves

Vill DU göra skillnad?

Habilitering & Hälsa ger råd, stöd och behandling till barn och vuxna med funktionsnedsättning. Vårt mål är att underlätta tillvaron och därigenom skapa förutsättningar för större delaktighet i samhället.

HOS OSS FINNS:
Arbeterapeuter
Fysioterapeuter/sjukgymnaster
Kuratorer
Logopeder
Psykologer
Specialpedagoger

Är du intresserad av att jobba hos oss?

På jobb.sll.se hittar du alla våra lediga tjänster.

 Habilitering & Hälsa
STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING

Har du hört?

Podden **Funka olika** - om habilitering och funktionsnedsättningar.

För dig som är berörd eller vill bli det.

 Habilitering & Hälsa
STOCKHOLMS LÄNS LANDSTING

Available on
Podbean

Hitta rätt med personlig vägledning

Frågorna efter en förvärvad hjärnskada är ofta många.
Vad kan samhället ge för stöd? Vem ansvarar för vad? Hur får man rehabilitering?

I Stockholms län finns två personer som du kan vända dig till om du har frågor kring förvärvad hjärnskada eller stroke. Det kan gälla dig själv, en anhörig eller en patient/brukare.

Läs mer på:

forumfunktionshinder.se
hjarnatillsammans.se
1177.se

VÄGLEDARE

Mikael Hjalmarson,
socioonom på Forum
Funktionshinder inom
Habilitering & Hälsa.
08-123 350 11

STROKESAMORDNARE

Lena Henricson, strokesamordnare
inom Stockholms läns landsting.
08-123 568 35